

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Capvt Sextvm. De Thoma Hobbesio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBSIO.

§. I.

uod in Britannia magnis moliminibus exorsus est, perficere au-
 tem, quod ad alia vocaretur, non potuit illustris philosophus
 Franciscus Baconus de Verulamio, id, eius sine dubio exemplo
 excitatus, et forte consiliis quoque adiutus praestare conatus est THO-
 MAS HOBBSIVS, vel, vt plerique pronuntiant, HOBBSIVS.
 Cui viro natura larga manu ea dona distribuit, quae ad maximos in phi-
 losophia profectus suscipiendos sufficiunt. Quae cum ita adhibuerit, vt
 singulari inde fama in orbe philosophico inclaresceret, eius memoria hoc
 loco suo iure meritoque renouanda est. Et ipse quidem nobis reliquit vi-
 tae suae historiam, quam versibus comprehendit senex annos quatuor su-
 pra octoginta natus: paulo prolixiorum scripsit nonnemo et auctario il-
 lustratam Carolopoli MDCLXXXI edidit anonymus, literis R. B. no-
 minis aliquod indicium faciens. Quem Radulphum Bathurst esse, virum
 magna de Hobbessio opinione occupatum^b, plerisque viris doctis visum
 est: verum autem auctorem esse Richardum Blackburn observauit
 PETRVS BAYLE^c. Praeter hunc ANTONIVS WOOD quoque, cui
 amplum *Historiae et antiquitatum academiae Oxoniensis* opus debemus,
 Hobbessii res gestas in hoc commentario historico enarrauit; quae tamen
 narratio a censoris manu magnam mutationem passa est, quamvis viuo ad-
 huc Hobbessio ista celeberrimi philosophi biographia esset conscripta^d.
 Ethos quidem fontes adierunt, quotquot de Hobbessii vita exponere, eius-
 que fata literaria descripserunt, quos, velut notissimos, hoc loco non ex-
 citamus, in sequentibus ex parte adducendos. Nos eos ipsos fontes non
 negli-

*Fontes histo-
 riae litera-
 riae Hobbessii.*

a) Esse hunc Io. Awbrey, contendit CHA. THOMASIVS Hist. iur. natur. p. 82.

b) Vid. Poëma eius in honorem Hobbessii scri-
 ptum, quod libro de Natura hominis praefixum
 repetiit THOM. POKK-BLOUNT, Cenf. cel.
 auct. p. 1046 seqq.

c) Vid. REIMMANN. Hist. liter. Germ. P. I.
 p. 101. PLACCIVS de Pseudon. p. 311. MOL-
 LER. ad MORHOF. Polyh. T. II. p. 118. STRV-
 VIVS Introd. in Hist. liter. c. 9. alii.

d) Lettr. T. III. p. 829.

e) Rem paucis sic habe: Inseruerat Woodius
 Historiae Oxoniensis vniuersitatis L. II. p. 376. seq.
 elogium Hobbessii, siue suo calamo. siue, quod non
 nulli volunt, Auberii exaratum. Quod cum la-
 tine verteretur, aedis Christi decanus autem, Io-
 annes Fellus, episcopus postea Oxoniensis vir cele-

berrimus, et versionis et editionis sumus saceret,
 multa mutauit, laudes Hobbessio detraxit, censo-
 rias voces apposuit. Id cum auctor aegre fer-
 ret, nec mutare posset, ad Hobbessium retulit.
 Qui vt suae famae consulere, epistolam ad aucto-
 rem Historiae Oxon. scripsit, et ad ea, quae sibi in-
 iuria visibantur, respondit, quae epistola quoque
 Oxonii vulgata est. Eam pessime tulit Fellus, et
 reprehensio Woodio, quod cum Hobbessio rem
 communicasset, ad finem Antiquit. Ox. episto-
 lam satis acerbam in Malnesburiensem philoso-
 phum adiecit, eo quod Hobbessius, re ad regem de-
 lata veniam famae suae defendendae accepisset. Ni-
 hil tamen ad hanc epistolam reposuit Hobbessius
 capularis iam senex et liticularum pertaesus. Ipsas
 epistolas et elogium exhibet biographus p. 54. seqq.

negligemus, addemus autem ex obseruationum literariarum penu, quod lucem vitae famigeratissimi philosophi accendere aptum est.

*Natiuitas,
educatio, in-
uentus Hob-
besii.*

§. II. Natus est Thomas Hobbes in Anglia, Malbesburiae, agri Wiltoniensis oppido, Non. Aprilis anno c1610 LXXXVIII. Patrem habuit ecclesiasten eius loci, cui Thomam mater peperit Hispanae classis, quae inuincibilis dicebatur, et exitium minabatur Britanniae, metu adeo percussa, ut puellum praemature partu eniteretur. Quod licet animo viuaci et valenti minime nocuerit, causa tamen fuit valetudinis tenerioris, quam tamen exercitatione prudenti firmavit, et iusta diaetae ratione atque viuendi moderatione ad extremam senectutem perduxit. Praemature autem in puero ingens vis animi emicuit, octennis enim tantam docilitatem praeceptoribus ostendit, ut linguarum eruditarum praecepta et artium elementa insolita felicitate disceret, cuius, puer adhuc, specimen dedit. Euripidis Medeam metro Latino ex Graeco eleganter conuertendo. Qua animi acris et ingenii promptissimi praestantia adeo carus praeceptoribus factus est, ut eum in sinu gestaret, et hunc solum ante aequales incitaret atque excoleret. Iactis hunc in modum praecoci industria literarum fundamentis, dignus iudicatus est, qui non obstante tenera aetate (annos enim natus erat quatuordecim,) ad Oxonienses Musas anno c1610 cIII ablegaretur, auunculo, Francisco Hobbessio sumtus studiorum faciente, qui moriens quoque modicum ei fundum testamento legauit. In ea academia quinquennium studiis operam nauans, logicam et physicam peripateticam accurate didicit, et lauream quoque philosophicam nactus est. Ita consueto studiorum cursu absoluto in familiam Guillemi Cauendish, baronis de Hardwick, ac non multo post comitis Deuoniae transtulit, qui moribus atque studiis filii natu maximi regendis eum praefecerat. Quam spartam ita ornauit, ut et hero suo esset carissimus, et magnos profectus sentiret adolescens nobilis. Prudentiam viuendi autem tantopere patri probauit, ut eum iuueni iter Gallicum et Italicum suscipienti comitem adiungeret. In quo alimenta eruditionis quaesiuit Hobbessius, viros doctrinae laude florentes compellauit, indolem populorum et rerum publicarum explorauit, veneranda antiquitatis monumenta contemplatus est, et imprimis ad philosophiam et elegantiores literas respexit. Ita collectis doctrinae diuitiis cum domum rediisset, largius in domo heri sui otium nactus ad priora studia reuersus, magnoque literaturae academicae taedio affectus est. Probe enim videbat, scholae pulueri atque umbris eam magis conuenire, quam luci ciuili, parumque vsus praestare in vita humana atque societate. Ipsa quoque philosophia Peripatetica mature ei suspecta visa est, tum quod logicis et metaphysicis argutiis bella magis feri inania, quam veritatem erui cerneret, tum quod ethicam imaginariis notionibus animum decipere intelligeret, et physicam non experientia naturae, sed ingeniorum somniis niti perspiceret. Haec itaque senticeta perhor-

perhorrescens, et vulgaris philosophiae odio ductus ad lectionem veterum scriptorum se accinxit, et quos doctissimos inter Graecos et Latinos noverat, philosophos, poetas, historicos, rhetores, diurna nocturnaue manu versavit, et apiculae instar quae praestantissima et dulcissima iudicabat, in suos fauos retulit. Qua contentione studiorum licet totus occuparetur, nulli tamen veterum ingenium suum mancipavit, nec suo ingenio fidens contentis aliis scenicam sibi philosophiam conflavit, sed eas doctrinae opes ex uniuerso scientiarum orbe congeffit, quibus accedente iudicii maturitate praestantissima effingi doctrina posset. Talis cum esset, maximo viro, Francisco Bacono Verulamio commendatus est, quem viros quosdam doctos secum habuisse, ut in Latine vertendis scriptis suis ipsum adiuuarent, supra diximus. Qua occasione quoque Edoardo Herberto de Cherbury innotuit, quorum virorum summorum amicitia factum est, ut magnis animis ad philosophiam eclecticam, et conculcandam philosophiam vulgarem excitaretur. Valde tum in Anglia feruebant dissidia democraticae fauentium, quae cum magna patriae mala fouere noster cernebat, ciues suos ad meliores et saniores regulas reuocaturus Thucydidem in Anglicum sermonem traduxit, et Britannis legendum tradidit ^f, quam versionem anno 1638, additis tabulis geographicis et indice, praefixaque dissertatione de vita et scriptis Thucydidis edidit, recusam apud Londinenses anno 1634. Quo labore licet diligentiae laudem retulerit, visus tamen est ^g nonnunquam nimia licentia a fontibus Graecis discedens, virtutem interpretis neglexisse. Ita dum elegantioribus literis delectatur, et philosophiae sensum, tum ex veterum lectione, tum ex consuetudine Verulamii, haurit, a consueta eam tradendi ratione valde diuersum, magnum methodi scholasticae ipsarumque scholarum odium sensit enasci, quae causa est, cur toties in scriptis suis non in docendi modum tantum, qui in academiis obtinebat, sed in ipsas quoque scholas declamauerit, ut vel ex vno *Leuiathanis capite quadragesimo sexto*, quod *de tenebris ab inani philosophia* inscripsit ^h, patet. Ex quo tamen specimine

T 2

f) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 828.

g) Not. ad Marmora Arundelliana.

h) Piora quae more suo magna fiducia hoc loco disserit Hobbesius eo redeunt: Veram originem philosophiae dedisse tranquillitatem atque otium, a quo scholae nomen accepit: non autem dari otium nisi in pace; nec pacem sperari alibi posse, quam in rebus publicis maioribus. Quales cum veteres Graeci non habuerint, ideo philosophiam apud eos florere non potuisse, vsque dum Peris deuictis Athenienses caput efferre coeperint. Tunc enim restituta tranquillitate, otiosos homines, et agendi incurios philosophiam excolere atque docere coepisse. Inde enatas esse sectas philosophorum scholasque earum publicas, exiguo societatis humanae vsu, aut plane nullo. Expertem enim fuisse Platonis academiam geometriae, qua Archimedi accepta referenda sit, Peripateti-

cam scholam autem in argutis dialecticis et rhetoricis consensisse. Neque tamen in vnam omnes sectam conuertisse. Transisse autem Graecanicam philosophiam ad Indaeos quoque; et in ecclesia Christiana veteri tum caput efferre coepisse, cum Graecorum plurimi sacrae ciuitati adscribebantur. Maxime autem tum Aristotelicam obtinuisse; ex qua exortae sint haereses damnatae a synodo Nicaena, non consultis Lycei praecipitis: eam tamen sobrietatem sequentia tempora interpretationibus frivolis corrupisse. Tum incrementa maxima coepisse Peripateticismum, et illis imprimis, qui Aristotelis formas separatas deperierint, daemologiam Homeri et Hesiodi placuisse. Romano Pontifice autem ad regiam potestatem euecto, Leonem instigauisse Carolum, ut scholas publicas erigeret, idque factum primo apud Parisios, et tum alibi. Cum autem ex voluntate ee placite

mine constare quoque potest, multa commiscuisse Hobbesium, et imprimis philosophicae historiae non multum fuisse peritum, eo quod meditationi plus tribueret, quam lectioni.

Actas adulta Hobbesii.

§. III. Magnam autem cladem acceptura videbatur fortuna Hobbesii, cum anno clc loc xxvi, Guilelmus Deuoniae comes, et biennio post, filius quoque, cuius studiorum moderator ille fuerat, acerbo fati Candifianae domui fato extinguerentur. Orbatus enim Moecenare optimo et beneficentissimo, noua de futura sorte sua consilia agitare coactus est. Leniendi vero doloris captandaeque occasionis gratia iter literarium suscepit, relictaque patria ad Gallos profectus est, conditionem ei offerente Geruasio Clifton, viro nobilissimo, qui eum filio suo peregre profecturo comitem in itinere iungere cupiebat, et hoc duce in aliena terra studiorum incrementa eum quaerere praeoptabat. Annum iam quadragesimum tum transgressus erat Hobbesius, adeoque iudicio maturo ad omnia attendebat, et accuratas sibi notiones fingere, atque concinno ratiocinari ordine conabatur. Quem scopum vt vtilissimum, immo necessarium esse philosophiae studio vidit, ita artium mathematicarum praesidio obtinere se posse sperauit. Quamuis enim abstractarum meditationum iucunditate parum tangeretur, nec subtilitatem ingenii in demonstrationibus mathematicorum supra modum extolleret, eo quod a communis vitae vsu remotiores esse crederet, vidit tamen pulchre, earum methodo inquirenda veritate egregie intellectum iuuari, et cynosuram inueniri, qua inter seopulos ad certitudinis portum nauigare liceat. Euclidi itaque operam dare coepit, cuius demonstrandi rationem cum percepisset, nauisare coepit vulgaris philosophiae confusionem, quae vt calx sine arena, misere con-

placito pontificis omnia gererentur, factum inde esse, vt Scholastici, Aristotelem cum Scriptura S. confunderent, eiusque doctrinam vnam proponerent, eo potissimum respicientes, vt dogmata ecclesiae Romanae defenderentur, et ad obsequium pontifici praestandum homines commouerentur. Ita ex philosophia Aristotelica eorundem fuisse theologiam Scholasticam, in qua cuncta eo redeant, vt statuatur: dari essentias quasdam ab entibus suis superatas, quales sint intelligentiae Aristotelicorum orbibus assistentes. Ex his autem essentis et formis substantialibus separatis irrepsisse in ecclesiam daemonologiam eam ineptam, quae cuncta superstitione repleuerit. Sed et hunc inde errorem fuisse prognatum, dari substantias incorporeas, omni quantitate destitutas, inde qualitates occultas, specificas, et similes nugas proditisse: inde didicisse homines, libertatem voluntatis suae extollere, bella sacra commendare, et similia probare: immo omnem labem horum seculorum ex philosophia Graecanica in scholas publicas introducta fuisse enatam. Pater ex breui hae dissertationis Hobbesianae compendio, quam inuisae scholae et academiae Hobbesio fuerint; nam nec

Protestantium scholas eum excepisse, inde constar, quod Scholastica philosophia tum inter Anglos adhuc valde floruerit. Alit falsum fuisse in plerisque Hobbesium, ex iis, quae de philosophia medii aevi dicta sunt, euidenter pater; et manifestum est, aut valde coecortasse in eius historia Hobbesium, aut obrorto collo eam rapuisse, vt placitis illam suis attemperaret, id quod candide falsus est, magnus cetera Hobbesii defensor NICOL. HIER. GUNDLINGIUS *bravo*, Gundlingian. Vol. II, p. 338. Falsum enim est, philosophiam apud Graecos ante Peras deuidos et Platonis aetatem non floruisse, aut hunc philosophum de Geometria nihil meruisse; falsum quoque, Lyceum in logicis et rhetoricis tantum fuisse versatum; falsum, Aristotelem asseruisse formas substantiales separatas; falsum, daemonologiam mythologorum cum eo conspirare; falsum, in primitiua ecclesia valuisse ante alios Aristotelem; falsum, cultus angelorum primarium fontem aperuisse Peripateticam philosophiam etc. Ita ex nobilissimae scientiae neglectu errores pariunt magni saepe philosophi.

connexa, ruinam ipsi minari palam videbatur, cum ex mathematicarum disciplinarum fundamentis, et certis principiis vtilissimas in genus humanum veritates peruenisse vidisset. Dolet autem biographus eius, scitius illum animum ad mathesin adiecisse, feliciorum futurum in eruendis veritatibus, et aduersariorum ictibus minus exponendum, si his se praesidiis citius muniuisset. Et his quidem studiis in Italico itinere delectatus est Hobbesius: domum autem redux reuocatus a vidua comitis Deuoniae anno c1610cxxx1, filium tredecennem melioribus literis erudiendum accepit, et ad pulchra quaeuis egregie formauit.

§. IV. Adolescente paulo discipulo, cum terris peregrinis inuisendis aptus videretur, Hobbesius delectus est, qui ducem se ei per Galliae prouincias praerberet. Factum id anno c1610cxxxiv, qua aetate virilem maturitatem attigerat vis iudicandi in Hobbesio. Campum autem in hoc regno nactus est amplissimum, eo, quo cupiebat, modo in philosophia proficiendi. „Cuius incitamentum ipsi praebuisse ait biographus, quod „ex iis, quae longo rerum vsu atque acri mentis studio compererat, animo alte defixa insedisset sententia, in natura omnia mechanice fieri, et „ex vna materia variis motuum generibus et mensuris agitata vniuersarum phaenomena exurgere, tam quoad animalium sensationes, quam „ceterorum corporum affectiones.“ His igitur rationibus commotus magna diligentia scientiae naturali explorandae se tradidit. Magna eo tempore contentione feruebat philosophiae studium Lutetiae, magnique viri contentis sterilibus Aristotelis nugis de sanioribus et pulchrioribus sapientiae praeceptis cogitabant. Igitur non sibi soli fidens, cum videret viros nonnullos praeclaros atque doctissimos magna industria in rerum philosophicarum, maxime quod ad rerum naturam attinebat, adyta penetrare, eorum amicitia atque consuetudine vti constituit. Inter quos imprimis Petrus Gassendus fuit, qui eo tempore magnis moliminibus philosophiam Epicuream restaurabat. Quae cum mechanicis atque corporeis notionibus pleraque definire videretur, valde arrisit Hobbesio, eandem mechanicarum regularum normam, sensationibus ideisque hominis adaptanti. Et gratissima quoque fuit Gassendo Hobbesii amicitia, eo quod abiectis eum praediciis libere philosophari, et receptas hypotheses alacriter conculcare cerneret. Eadem philosophandi industria commendauit quoque Hobbesium Marino Mersenno, cuius in *Tomo antecedente* iam facta est mentio. Is enim cum impense virorum doctorum amicitia delectaretur, in omni philosophiae genere autem haud parum esset versatus, vinculum quasi, teste SORBIERIO fuit, quo viri docti communi amicitia coalescerent, et canalus, quo inter se meditationes suas philosophi communicarent. Adeo autem eruditioni fauebat Mersennus, vt licet Minimorum ordini esset adscriptus, viros tamen doctos a Romanae ecclesiae

T 3

i) In Vita Gassendi.

ecclesiae communione faecissum facientes non perhorresceret, sed iustum doctrinae morumque integritati pretium statueret. Et hi quidem diuinitate magnifice de Hobbesii eruditione et philosophia statuebant: adeo vt Gassendus ad Sorberium scripsit ^h: „Neminem se nosse, qui sit inter „philosophandum magis a praeiudicio liber, quique penitus, quicquid „rerum edisseruerit, introspeciat.“ Merfennus autem iudicauerit, incomparabilem virum esse Hobbesium, et singulis difficultatibus ita satisfacere, vt planum iter exhibeat. Sed haec tum maxime de Hobbesio pronuntiata sunt, cum libello de ciue philosophiae suae specimen edidisset, vt infra dicemus. Et his quidem instigantibus et calcar addentibus magno animo in exploranda rerum morumque natura Hobbesius progressus est. Postea ex Gallia in Italiam profectus Pisis aliquandiu haesit; quo loco cum magna doctrinae fama viueret Galilaeus Galilaei, qui in siderali scientia tum maxime omnium valere iudicabatur, eius consuetudine Hobbesius eo lubentius vsus est, quod rerum naturalium interpretationem esse longe felicissimum comperisset. Qui cum idem studiorum genus complecteretur, et eandem quoque morum atque temperamenti rationem teneret, amicitia inde inter eos enata est arctissima; ecclesiasticorum virorum inuidia, quod biographus obseruat, vtrumque censuris acerrimis vexante. Qua de re infra dicendum.

*Hobbesii
finitia politica.*

§. V. Collectis animi diuitiis cum comite suo anno dno cxxxvii domum rediens Hobbesius, amicitiam, quam cum viris praestantissimis in Gallia et Italia inierat, instituto literarum commercio coluit atque continuauit. Maxime autem cum Merfeno illam summa necessitudine copulatam conseruauit. Gliscere eo tempore iam coeperant dissidia Britannorum, bello intestino accendendo aptissima, quae in apertam postea flammam eruperunt. Nempe democratico regimini valde fauentes Scoti episcoporum factioni ipsique aulae ministerio graues esse non desinebant, et aliam sibi reipublicae faciem exoptabant. Aegre id tulit Hobbesius, cumque, quod biographus eius narrat ⁱ, et maximo regem officio obsequioque prosequeretur, et decumano in democraticos odio laboraret, de medicina animis ex philosophiae remediis afferenda cogitare, deque eiusmodi principiis dispicere coepit, quibus maiestatis ius, potentia, necessitas, commoda supra omnem dubitationem ponerentur, et intelligerent ciues sui, quantum patriae interesset, ab intestino bello abstinere. Ex quibus meditationibus enatus est liber eius *de Ciue*, et post hunc ille, quem *Leuiathanis* nomine inscripsit, quibus et clarum sibi et famosum valde apud suos nomen fecit, prout nempe lectores reperit. Eo autem res omnis ab eo, interprete biographo, reuocabatur: *Sine pace impossibilem esse incolumitatem, sine imperio pacem, sine armis imperium, sine opibus in unam manum collatis nihil valere arma, neque metu armorum quic-*

^h) Epistola utriusque praefixa est libro de Ciue.

ⁱ) p. 295

quicquam ad pacem proficere posse illos, quos ad pugnandum concitat malum morte magis formidandum: nempe dum consensum non sit de iis rebus, quae ad salutem aeternam necessariae creduntur, pacem inter ciues non posse esse aeternam. Sed de his in sequentibus dicemus. Hoc loco autem id notandum, Hobbesium circa id tempus ideo de his principiis disseminandis cogitasse, vt feditiosorum animos cohibendo imperii maiestatem, quibus posset, artibus, confirmaret, et futura bella intestina auerteret. Non negat id ipse Hobbesius, qui in *Praefatione ad lectores* diserte ita: „Feci non eo consilio vt laudarer, sed vestri causa, „lectores, qui cum doctrinam, quam affero, cognitam et perspectam „haberetis, sperabam fore, vt aliqua incommoda in re familiari, quoniam „res humanae sine incommodo esse non possunt, aequo animo ferre, quam „reipublicae statum conturbare malletis. Vt iustitiam earum rerum, quas „facere cogitatis, non sermone vel consilio priuatorum, sed legibus ciuitatis metientes, non amplius sanguine vestro ad suam potentiam ambitiosos homines abuti pateremini. Vt statu praesenti, etsi non optimo, „vos ipsos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel aetate consumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius „duceretis. Praeterea qui magistratui ciuili subditos sese esse nolunt, „onerumque publicorum immunes esse volunt, in ciuitate tamen esse, atque „ab ea protegi et vi et iniuriis postulant, ne illos, ciues, sed hostes exploratorum, resque esse putaretis, neque omnia, quae illi pro verbo Dei vobis vel palam, „vel secreto proponunt, temere reciperetis.“ Quibus alia adiungit, quibus in concionatores et confessores inuehitur, qui imperantem interfici, foedusque ciuium contra ciues et rebellionem iniri posse tradant. Quae in eius aetatis homines seditionem mouentes, et contra aulam se erigentes dictitasse Hobbesio summum, quo regias partes prosequeretur, studium, et odium partis aduersae, vidit, quam primum libellum acrem et eruditum legit REN. CARTESIUS ^{m)}, et ex istius temporis circumstantiis erudite obseruauit illustris GILB. BURNETVS ⁿ⁾. Neque id valde mirandum videbitur ad circumstantias Hobbesij paulo curatius attendenti. A pueritia enim in obsequio hominum monarchiae addictissimorum, et in regis fidem coniurantium erat educatus, et a Deuoniae comite magnis beneficiis sustentatus, vnde et filio eundem librum inscripsit, quod axiomata haec in ea familia inualuissent. Vehementer autem a tumultu et seditione populi abhorrebat Hobbesij animus, meditationi, otium et tranquillitatem poscenti, addictissimus. Praeterea et Peripateticam philosophiam, et scholas, in quibus ea docebatur, et doctores eius, valde odio habebat, vt supra dictum, quos imperio non vehementer fauere credebatur. Ast ex huius quidem generis hominibus tum constabat, regni fenatus, quem Parlamentum vocant, qui aulae atque imperio parum fauebant; vnde

m) Epist. T. III, p. 104. BAILEY T. Vit. Cartesii T. II, p. 174.

n) Hist. temporis sui T. I. ad ann. 1661. conf. BAILEY Dicit T. II, Ast. Hobbes, not. E.

vnde motus illi surgere coeperunt, ex quibus ferale tandem bellum ciuile inter Britannos enatum est. Hos dum improbat, dum alia et contraria inculcat, dum fartam et inuiolatam et omni ciuium potestate superiorem maiestatem cupit, et aulae partes strenue tuetur, in odium Democraticorum incurrit vehementissimum, quod exilium illi genuisse mox dicemus. His itaque circumstantiis, quae circa haec, de quibus differimus, tempora contigerunt, ita concurrentibus aliter fieri non potuit, quam vt tot pessimorum hominum moliminibus confideratis, omnes homines natura malos esse statueret, et ad eos reprimendos supra modum, regis maiestatem et potentiam extolleret. Neque a veri similitudine prorsus abit cel. *BYDDEI* ° coniectura, fabulam eam status naturalis ideo effinxisse Hobbesium, vt Carolo II. placeret. Certe tum, cum librum edidit, inter Gallos versatus, huc respexisse, valde est probabile. Sed de his postea quoque nonnulla dicemus. Iam ad Hobbesii historiam redeundum.

*Hobbesii fuga
in Galliam.*

§. VI. Latuerant haec sub cinere seditionum inter Britannos molimina; omnibus autem in peius ruentibus, circa annum *clo Io c x i* futurae calamitatis signa haud incerta prudentiores praeuidebant. Nempe indies auctis Scotorum Anglorumque dissidiis, cum regiae partes valde premi coepissent, indictum est mense Nouembri generale regni concilium, quod cum aulae factionem tuturum esse speraretur, contrarium accidit, et in ipso congressu atque senatus istius initiis tantus animorum aestus regi infensus comparuit, vt quae inde exorturae essent calamitates prudens quilibet non sine dolore pensitisceret. Maxime autem, inuito statuum regni foedere cum Scotis, regis auctoritas diminui, episcoporum partes premi, quique regis potentiam tuebantur, magnis cladibus poenisque affici coeperunt. Inter quos cum acerrime nomen profiteretur suum Hobbesius, praeuidit fore, vt in tuto amplius manere salus sua nequeat. Cedendum itaque Democraticorum furori censens spontaneum exilium elegit, et incolumitatis suae asylum Galliam respexit, in qua habere se amicos potentes fauentesque, honoremque haberi literis intelligebat. Concessit autem Lutetiam Parisiorum, vt consuetudine virorum doctorum frui, et conuersationis dulcedine exilii molestiam leuare posset. Id quod eo facilius fieri potuit, cum in hoc eruditorum Prytaneum vndiquaque conduxisset viros doctrinae laude celeberrimos, eminentissimi Richelii cardinalis, qui tunc ad gubernacula imperii sedebat, munificentia. Cum his ergo sermones quotidianos conferebat, horum conuentibus diligenter intererat, cum his de quaestionibus philosophicis et mathematicis differebat; hos in examinanda experimentis natura adiuuabat, his suas meditationes explorandas et diiudicandas offerebat, verbo, his utebatur ad egregie promouendos doctrinae suae limites. Maxime autem Gassendi et Merfenni amicitia, dudum sibi conciliata, non sine delectatione frui Hobbesio licuit; cum quaedam opinionum similitudo eos, imprimis Diniensem

o) Hist. iuris natur. p. 34.

fem philosophum coniunxisset. Merfeno autem intercedente circa idem tempus cum Cartesio quoque amicitiam iniit, et commercium epistoliticum instituit, in quo de natura ac legibus motus quam directi, quam reflexi aliisque argumentis ad dioptricen spectantibus vterque philosophus amice inter se concertarunt. Sed ad argumentum quoque philosophicum transgressi sunt. Cartesius enim, vt infra dicendum, meditationes suas philosophicas de Deo menteque humana, reliquisque philosophiae principiis generalibus, quas suo loco ex instituto describemus, ad Merfennum miserat, vt virorum doctorum de iis iudicium exploraret. Qui cum omnibus fere eruditis amicitia esset coniunctus, passim censuras virorum doctorum collegit, et Hobbesio quoque, quem acerrime philosophari sciebat, has meditationes examinandas tradidit. Is cum eas examini suo more subiecisset, quid ipsi videretur, Merfeno scripto consignauit. Valde autem ab ipso Cartesii principio dissentiebat Hobbesius, qui substantiam incorpoream ne cogitari quidem posse credebat, adeoque ex hoc primo axioma, quod Cartesius statuinauerat: Ego cogito, ergo sum, concludebat, rem cogitantem esse corporeum quid; eo quod subiecta omnium actuum videantur intelligi solummodo sub ratione corporea, siue sub ratione materiae. Hinc ampla disputandi materia enata. Quamuis autem BAILLETVS ^p scribat, Cartesium, gauisum quidem, quod egregio philosopho et praestantissimae doctrinae homine philosophorum numerum auctum esse ex Merfeno intellexisset, non potuisse vero ex his obiectionibus de ingenii eius soliditate et profunditate iudicium facere; fatebuntur tamen, qui responsiones Cartesii cum obiectionibus Hobbesii comparabunt ^q, valde pressisse Malmesburiensem philosophum Cartesium, et ad angustias redegisse. Sane Cartesius vltioris disceptationis cum Hobbesio aleam apud Merfennum studiose declinauit, nec se porro cum hoc Anglo congregari velle, indicauit, eo quod ingenium pertinax, singulare et huius affectatione periculosum illi inesse crederet, quod nec accuratatione nec ratiocinandi virtute valde valeret. Quod annon victoriam Hobbesio adscribat, aduersario contemptu magis, quam rationibus pugnante, certe an causam suam non prodiderit Cartesius, Lectori expendendum relinquitur.

§. VII. Viuebat tum securitatis causa Parisiis Carolus, Anglicani regni haeres, princeps Walliae, cui noster commendatus est, vt philosophiae disciplinarumque mathematicarum elementa illi traderet. Ita nouis vinculis regiae parti mancipatus, cum in patria eius res prorsus euertere cerneret, et imprimis religionis obtentu imperium concuti, regem misere premi, Democratiam maximo regni malo erigi cerneret, mederi animis philosophiae ope

Editae meditationes ciuiles ab Hobbesio.

p) BAILLET. Vit. Cartesii L. VI. c. 3.

q) Extant tertio loco inter Obi. et Resp. T. I. Opp. philos. CARTESII p. m. 89. seqq.

ope conatus, meditationes suas de ciuitate, quas iam diu prefferat perfecit, librumque de Ciue, anno c^o l^o c^o xlii absolutum edidit, pauca tamen exemplaria inter amicos distribuenda imprimi curauit. Quem foetum tamen cum lambere et emendare subinde perrexisset, tandem anno c^o l^o c^o xlvii in eam formam redegit, qua nunc habemus. Qui cum egregie Gassendo atque Merfeno placuisset, quorum de ista tractatione epistolae laudibus Hobbessii plenae libello solent praefigi, eorum commendatione Samuel Sorbierius in Hollandiam profecturus, exemplum, quod vltimam auctoris limam iam erat expertum, ad Batauos attulit, editionemque curauit, qui anno c^o l^o c^o xlix quoque Gallicam eius libri versionem confecit et in vulgus edidit, auctoris et libri elogio praemisso. Egisse id in isto libro Hobbessium, vt coniurationes et seditiones ciuium contra regem et naturae imperii et vtilitati ac securitati subditorum esse aduersas ostenderet, sanguinolenta, quae iam tum nonnulli fouebant, consilia, quae regi tandem exitialia fuerunt, perimeret, et sectariorum proteruam, late tunc grassantem perdomaret, supra iam tetigimus. Hoc itaque tempore vulgatiorem fieri libri editionem facile permittebat Hobbessius, licet primam editionem valde carceribus pressisset, et intra amicos tantum vulgasset. Tum enim singularia prorsus axiomata et principia sua, et populo ingrata et hominibus ecclesiasticis, imperium supra modum euehentia displicitura esse plurimis ciuibus suis intelligebat, et inuidiam ex eo pertimescebat haud paruam. Ast cum omnia in patria euerti conculcarique regis auctoritatem, immo prorsus imperium perire videret, nec, quod in patria speraret, haberet, tandem mentem suam aperte declarare eo minus veritus est, quo magis sperabat fore, vt in tanta rerum confusione iterum regia causa euaderet superior, ex qua sibi quoque emolumentum, cum in regii principis familia esset, promittebat. Mirum itaque non est talia praecepisse Hobbessium in eo libro, quae moderata principia in imperio sectantibus displicere solent. Sed et eodem tempore, ampliori Commentario, rem omnem illustrare, et rationibus philosophicis immanem et furentem populi belluam aggredi constituit, ex quo *Leuiathan* eius enatus est; quo haud parum apud theologos Angliae sibi obfuit, vt deinceps dicemus.

*Controuersia
Hobbessii de
necessitate, li-
bertate, fu-
ro et fortuna.*

§. VIII. Nouae autem controuersiae anno c^o l^o c^o xlvi, agitatae ferram reciprocauit, haerens apud Parisienses Hobbessius cum episcopo Deriensi Bramhallo, de libertate, necessitate, et fortuna, quae libellis quoque eristicis agitata est. Quae cum momentum habeat in philosophiae historia, paucis tangenda hoc loco est, facem nobis praeferente illustri LEIBNIZIO, qui summam quoque sententiae Hobbessianae exposuit, moreque suo erudite illustrauit *. Conuenerant apud Noui Castrum ducem Derhamus et Hobbessius, et de libertate, fato, necessitate, quatenus in res hominum, et praecipue in eius animum influxum habent, disse-

*) App. ad Theodiceam p. m. 425. seqq.

differere, et rationes inter se miscere coeperant. Cum autem in isto colloquio rem non satis enucleatam crederet episcopus, misit ad ducem dissertationem de eo argumento, eo consilio, ut haberet Hobbesius, cui perspicue ordineque responderet. Non tacuit Malmesburienfis philosophus, sed quae sibi viderentur, acute regessit, rogauit autem ducem, caueret, ne in vulgus exiret ipsius responsio, facile enim fieri posse, ut assertionibus, licet per se verissimis abuterentur homines non satis rem omnem edocti. Ipsius tamen Hobbesii culpa factum, ut foetus iste in vulgus prodiret. Cum enim amico cuidam Gallo, communicare eum promississet, a iuvene aliquo Anglo in Gallicam linguam verti curauit; qui eius ἀπόγραφον sibi seruatum post reditum in Angliam inscio Hobbesio vulgavit. Qua editione commotus Bramhallus iterum, et publice quidem, ad illam dissertationem respondendi consilium cepit. Cui responsioni editae nouas rationes, opposuit Hobbesius, et hos libellos vno fasciculo comprehensos postea Londini anno 1651 typis commisit. Sunt in his libellis, ut solet plerumque in eristicis fieri, nonnulla, quae animum acerbiorum, et quodam partis aduersae odio flagrantem produnt, cum episcopus, sui ordinis auctoritate securus vehementer interdum disputet, Hobbesius, ut magno animo theologos et omnem scholarum doctrinam contemnebat, aduersario quamuis dignitate illustri non parcat. Sed in ipsa quoque disputatione hunc affirmauisse nonnulla, narrat Leibnizius, quae ἀνθολῆς vitium ipsi persuasisse, est verisimile, qualia sunt, quae defendi nullo modo possunt: doctrinam de Deo deque diuinis pendere ex determinatione imperantis, Deumque non magis causam esse bonarum actionum, quae a creaturis eduntur, quam malarum; Deum ideo iustum esse, quoniam a nemine puniri cogique possit. Quae tamen et similia, nemo mirabitur, qui cogitauerit, Hobbesium potestatis, quae suprema est, absolutae notione occupatum, qua scilicet firmari posse imperium credebat, ad eam retulisse, quicquid de Deo statuendum esse credebat, et praeterea, inepto praeiudicio, non nisi corpora esse posse substantias, talia admittere debuisse, quae et in Deum iniuria sunt, et prouidentiae eius parum honorifica, et materialisino cuidam incrustando aptissima. His enim principiis physicis atque moralibus semel positus non potest non necessitas quaedam physica, libertati maxime aduersa oriri. At statuit Hobbesius: *In regno Dei naturali regnandi, et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili: indeque ius oriri, a quo decedendum nemini sit, si quis ceteros potentia in tantum anteeat, ut resistere ei ne omnes quidem coniunctis viribus possint.* Ex quo, quod ipse non negat, sequitur, *posse Deum iuste affligere vel etiam interficere peccatorem, etsi non peccasset.* Quae omnia fatalem quandam atque inuitabilem necessitatem inuoluunt, cum quaecumque ex absoluta Dei voluntate fieri de-

V 2

bent,

s) Questions touchant la liberté, la nécessité et le hazard éclaircies et debatues entre les Dr. Bram-

hall, eveque de Derry et Thomas Hobbes de Malmesbury.

t) De Ciue c. 15 §. 5. p. m. 248.

bent, ea fieri necesse fit, eo quod nihil eius potentiam remorari possit, et si minus illud fiat, Deum potentia carere, qua id efficiat, dicendum sit. Qualia dogmata Hobbesio in mentem venisse eo minus mirandum est, quo pauciores eo tempore erant, qui Arminii partibus fauentes Caluini dogmati de praedestinatione nuntium mittere volebant, recte id obseruante GILB. BURNETO V. C. ^u. Ita vero euerfa iusti aequique notione et fundamento, cum ad vnam absolutam potentiam res imperii omnis, etiam diuini, reuocaretur, via patuit aperta Hobbesio regis normam ad vnam potentiam reducendi. Ast hoc quidem pacto illi ipsi parti, cuius causam tantis moliminibus tuebatur Hobbesius, vehementer nocuit, cum non poterit non ille absolutissimus, et quae inde exurgit necessitas fieri suspectissima. Neque dubitandum, quin ab his quoque causis deriuandum sit quod absolutam illam necessitatem reiicere coeperint magni nominis et auctoritatis praefules, qui Anglicanae ecclesiae praefuerunt. Quibus non minus exosa est ^a absoluta illa Hobbesii potentia, omni iusto aequoque euertendo apta, quam decretum Caluini absolutum, cum vtrumque eo redeat, cuncta hominum necessitatis lege teneri. Eandem postea tibiam inflauit BEN. SPINOZA ^v.

*Hobbesius re-
gis gratia
excidens.*

§. IX. Verum redeundum in viam, et historia Hobbesii pertexenda est. Is anno 1633 XLIX vehementi febre correptus de vita periclitauit: quem cum ad Romanae ecclesiae gremium reuocare vellet Merfennus, suscepta dissertatione de potestate ecclesiae Romanae remittendi peccata, responsum accepit ab Hobbesio: *Mi pater, haec omnia iam dudum mecum disputavi; eadem disputare nunc molestum erit. Habes, quae dicas amoeniora? Quando vidisti Gassendum.* Ex quibus facile intellexit Merfennus, hominem patriae suae sacris valde addictum mutari haud posse. Is quoque sacra ipsi administrante episcopo Dunelmensi, secundum ritus ecclesiae Anglicanae, supremo viatico se muniuit; praeter omnium spem tamen iterum conualuit. Anno 1651 sermone patrio vulgavit librum *de Natura humana, et corpore politico*; praefationem praemisit vir celeberrimus Sethus Wardus, tunc astronomiae professor Sauiilianus, postea episcopus Sarisberiensis; quem librum reliquis Hobbesii praefert, qui mores Britannorum critico oculo speculatus est RICH. STEELE ^z, carmine autem maximopere extulit RADVLPHVS BATHURST ^a, eo quod communem doctrinam et vulgi placita relinquere sit ausus. Canit enim:

*Non hic scholarum friuola aut cassi logi
Quales per annos forte plus septem legit,
Vt solle pleno prodeat, rixae artifex,*

Vanas-

u) Hist. sui Temp. ad ann. 1661. T. I. p. m. 211.
x) Vid. S. Reu. MENZERS de Doctrina ecclesiae Anglicanae, de Praesentia reali in S. coena et de Praedestinatione p. 65, seq. МОНЕМ. ad Cudw. p. 1202.

y) In Tract. pol. L. II. §. 250.
z) Specter. T. I. p. 223.
a) Conf. РОФЕ-БЛОВНТ. Conf. cel. auct. p. 1045.

*Vanasque merces futili lingua crepet,
Sed sancta rerum pondera, et sensus graues,
Quales parari decuit, ipsa cum fuit
Pingenda ratio, et vindici suo adstitit.*

In hac vero tractatione cum fundamenta iecisset illius, quod systemati suo civili substernendam esse iudicauit, dogmatis de natura, inclinatione et affectibus hominis: anno sequente ipsam doctrinam politicam, vel si mauis, iuris naturalis iusto fasce comprehensam suisque vinculis connexam vulgavit, edito *Leuiathanis* opere, sermone vernaculo ^b. Quo nomine intelligebat potentiam populi inconditam, quam rationibus euertere, regiam autem potestatem, siue imperium absolutum confirmare, et quae arcana democritia foueat, quae damna afferat, ostendere satagebat. Dicit vix potest, quantam attentionem bellua illa politica, quam *Leuiathanis* nomine insigniuit, ipseque eius auctor Hobbseus illo libro meruerint. Et fatebantur quidem haud pauci, eruditionem, acumen et lumina multa ei inesse, et ciuilibus doctrinae aedificium construere singulare quidem et paradoxum, ast mirabile et elegantissimum. Verum displicuit valde theologis, et nil tale metuens Hobbseus suspectus factus est, quod non modo doctrinam puriorem vellicare, sed ipsum quoque regnum, cui tantopere fauere videbatur, subruere et Cromuelli partibus clam fauere videretur. Et fautores quidem Hobbseii iniquam, quae exceptit istum librum, famam, quaeque inde auctorem secuta est, inuidiam, quae opus illud scriptis etiam publicis damnauit, et inter monstra philosophica retulit, ex eo potissimum deriuant, quod satellitum spiritualis monarchiae arcana artes detexisset, et cleri vitia reuelando vlcera tetigisset. Ast si episcopus Angliae, viros graues, audias, ideo suspectus bonis omnibus liber factus est, quod non solum reuelationem variis locis euertere clandestine esset ausus, sed et ad eiusmodi placita tandem descendisset, quae fulciendae democratiae, magno Angliae malo tunc obtinenti essent aptissima. Quod hoc loco definire eo minus opus erit, quoniam in sequentibus famosi libri synopsis et decretorum Hobbseianorum summam exhibere animus est, ex qua ipse Lector attentus facile iudicium discet interponere. Illud autem hoc loco praetermittendum haud est, Hobbseum eo tempore, vel ob *Leuiathanis* dogmata, vel ob alias causas valde regiae factioni factum esse suspectum, quod Cromuellianis partibus animum adiecisset, forte quod minus fauentes sibi regis amicos fuisset expertus. Nam non solummodo *FELLVS* ^c obiicit encomiastae Hobbseii, silentio eum pressisse illa, quae ad partes Cromuellianas fouendas egerit Hobbseus, et ipse in vitae suae historia carmine expressa, non filet, hanc suspicionem ipsi fuisse exitiosam. Canit enim:

V 3

Nam

b) Prodiit Latine Londini 1676. et Belgice per STRVVIVS, Introd. in Hist. lit. c. 9. p. 47. BAY-
 ABR. BERCKELIVM Amit. 1667. 8. Conf. LEL. c. not. F.

c) loco supra cit.

*Nam regi accusor falso, quod facta probarem,
Impia Cromuelli, ius scelerique darem.
Creditor, aduersis in partibus esse videbar,
Perpetuo iubeor regis abesse domo.*

Constanter eam culpam negauit Hobbefius, et causam omnem, in irritatum clerum Anglicanum coniecit; qua verisimilitudine? hoc loco dispiciendum non est. Illud autem ex dictis patet, Hobbefium regis gratia excidentem, ex eius familia eiectum fuisse, cum animum erga regem mutauisse crederetur. Haec itaque vera causa fuit, cur Parisiorum urbem media hyeme fauente relinqueret: falsumque est, quod ad declinandam facti inuidiam biographus eius tradit: *Hobbefium, calumniis religionis specie laruatis a praualentibus aduersariis regia domo eiectum, tantoque praesidio orbatum Romanae ecclesiae, spiritalis monarchiae satellitum metu correptum esse, quorum odium implacabile se se merito incurrisse senserit, ob detectas in Leuiathane ecclesiasticorum technas, regni tenebrarum dolos, et pontificis Romani potestatem malis artibus occupatam, qua in ciuilibus potestatis iura inuolando, qua simplici ac imperitae plebeculae sanctis praestigiis illudendo, ideoque Parisiis se minus tutum iudicantem, media hyemis tempestate aufugientem in patriam se contulisse.* Nam a clero Romano eo tempore parum illi periculi metuendum erat, cum liber Anglico idiomate editus extra insulam vix legeretur. Ast vel offensus regis mandato Cromuellianis se partibus iungere voluit, aut, si innocens in ea parte fuit, ab ipsa regis, quae valde potens erat Parisiis, factione sibi timuit. Certe in Angliam delatum cui se parti iungeret incertum haesisse, ideoque virorum doctorum societate animum pascere omnis factionibus ciuilibus voluisse, est verisimile. Eos autem valde sibi, Londino sede electa, fauentes inuenit, interque eos Guilelmum Harueum, et Ioannem Saldenum amicos expertus est.

*Acta Hobbefii
in Angliam
reducis.*

§. X. Parum propitias res regni sibi esse credebat Hobbefius, itaque tumultibus urbis et studiis factionum subducere se prudenter constituit. Praebuit autem fugientibus Hobbefii Musis asylum exoptatissimum Deuonienfium comitum familia: in quam anno c1o 1603 LIII receptus totus se philosophiae tradidit, et senii ingruentis taedia meditationibus leuauit. Telam autem quam dudum inceperat, pertexturus, logicam atque pyficam tractationibus suis moralibus adiecit: et imprimis librum *de Corpore* in quo rerum naturalium elementa exposuit, absoluit, et Latine primum anno c1o 1604, mox anno vertente vernacula, vna cum sex lectionibus ad professores mathematicae Sauilianos edidit; Geometriam quoque suam tunc vulgavit. In illis multa desiderari posse in Euclide^d et geometrarum demonstrationibus statuebat, quae res, mirum est, quantum illi motuum et molestiarum concitauerit; nam acerrimum inde mathematicorum bel-

d) Conf. S A M, R E Y H E R, diff. de Euclide c. IV. §. 6. p. 31.

lum enatum est, nec acerbitate carens nec conuiciis, quod vicennium et amplius perduravit, nec nisi tandem Hobbesii morte extingui potuit. Obiecerunt autem geometrae Hobbesio, magnam in sublimiori geometria ignorantiam, quae cum alto supercilio coniuncta eum seduxerit, ut ea reprehenderet, quae non satis intellexisset. Quod quo iure quae iniuria factum sit, non hoc loco exponi potest, sed in geometriae historia debet enarrari, consulendaque ipsa scripta *de principiis* sunt, quae viri illi docti, non seruata semper animorum modestia tum ediderunt, quorum titulos nominant CHR. THOMASIVS ^e et CL. STOLLIVS ^f. A rerum naturalium consideratione ad hominis contemplationem progressus est philosophus Britannus, eiusque facultates, earumque obiecta, motum et reliqua, quae huc referri solent, more suo suisque principiis vsus explicuit, ex quo secunda philosophiae eius pars enata est, in qua de facultatibus affectibusque humanis, de imaginatione, memoria, intellectu, ratiocinatione, appetitu, voluntate, bono, malo, honesto, turpi et similibus multa singularia et ab aliorum philosophorum decretis abeuntia attulit, edito libro, *de Homine* anno 1658. Sic ut tribus sectionibus integrum philosophiae suae systema absolueret, quarum prima de corpore, secunda de homine, tertia de ciue tractabat. Primae autem sectioni, logicam, seu, quo nomine ipse appellat, computationem praemittit, inque ea de philosophia in genere, et de nominibus; tum de philosophia prima, siue notionibus generalibus naturali philosophiae praemittendis, de loco et tempore, corpore et accidente, causa et effectū, potentia et actu differuit. In secunda sectione autem, de homine tractans, occasione argumenti de natura visionis totam fere opticam exposuit. Tertiae notissimos, quos supra tetigimus libros politicos inseruit ^g. Ex quo systemate, constare potest, suo se iudicio totum in philosophiae corpore construendo permisisse Hobbesium, et nouatoris in philosophia, atque philosophi eclectici nomine omnino esse designandum.

§. XI. Secutus annus 1659, halcyonia nobilissimae insulae restituit, rebellionum furiis eiectis, profligata tyrannide, et reuocato post multorum annorum exilium Carolo II. quo pacto tota rerum facies mutata est, ut alibi dicendum. Redeuntem principem, cui artium mathematicarum elementa tradiderat, salutarem constituit Hobbesius, ideoque relicto rure, in quo degebat, Londinum aduolabat, regiae gratiae, qua exciderat, iterum se traditurus. Quem more suo clementer excepit rex; curru enim aedes Sarisburienses, in quibus tunc cum moecenata morabatur Hobbesius, praeteruectus, cum illum conspicatus esset, ad se vocari iussit, et manu ad osculandum porrecta, de rebus eius atque salute sciscitatus est, eumque, se atque res suas deuotissimis precibus eius clementiae

Reliqua Hobbesii uita usque ad mortem.

e) Cautel. circa Praecogn. Iurisprud. c. XI. Biblioth. iuris imperant. cap. I. pos. VII. §. 2. §. 12. not. M. pag. 70.

f) Hist. Lit. Part. I. cap. 7. §. 1. p. 227. conf.

g) Conf. Мокнов. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. p. 117.

mentiae tradentem bono animo esse iussit: saepius quoque, aditum parante Samuele Coopero, pictore praestantissimo ad secretiora colloquia a rege admissus, deque eius gratia certior factus est. Quod mirari quis forte queat, cum suspectus Hobbesius fuerit, quod a partibus regis ad Democraticos clam defecisset: at mirum tamen videri non debet reputanti, defuisse tum pericula, quae ex illa factione aula metuerat, ipsum quoque Hobbesium, a tumultu turbisque partium ad quietia studia se transtulisse; quibus accedit, satis intellexisse regem, Hobbesium episcopis valde iniuriosum adhiberi posse, ut illi haberent quocum congregarentur, unde dixisse regem ferunt ^h, uti se Hobbesio ad acuendos molossorum suorum dentes. Ita vero securus Hobbesius in secessu suo philosophiam colere iuuareque gnauiter perrexit, huncque in finem opera philosophica reuisa et emendata vnoque fasce comprehensa emittere in lucem constituit. Quod licet in insula facere prohiberetur, eo quod episcoporum vigilantia cauebat, ne principia et axiomata eius, quae pessimi commatis illis esse videbantur, disseminarentur, obtinuit tamen apud Batauos, et ex officina Blauiana Latine versa in publicum prodire iussit ⁱ. In cuius sylloges parte prima comprehenduntur logica, philosophia prima, physica et liber de ciue, in secunda, scripta mathematica, in tertia, *Leuiathan*, in quarta auctoris vita. Ita absoluto, qualem sibi definiuerat, cursu philosophico, ad iurisprudentiam Anglicanam et ad perficiendas artes mathematicas se conuertit, et de iure municipali siue legibus Anglicanis commentarium scripsit, quem doctissimos iuris interpretes in pretio habuisse et in scriniis MSc. seruauisse ait biographus ^k. Tum geometriam, quam innumeris paralogismis foedatam et corruptam haecenus fuisse sibi persuadebat, ab ipsis fundamentis restituere et difficillima problemata ingenii sui felicitate soluere aggressus est. Erat enim in ea opinione ^l, naturam se quantitatis, lineae, anguli, rationis seu proportionis primum detexisse, soluereque se illa aenigmata posse, quibus frustra haecenus ingenia mathematica insudauerant, qualia sunt, quadrato aequare circulum; cubum duplicare, datum circuli arcum iuxta datam rationem dispertiri, rectam lineam parabolicae aequalem inuenire etc. Quamuis autem hoc nomine egregie mathematicis passim vapularet, ut infra dicemus, non caruit tamen ingenium, quod acre et excelsum nutrebat, et doctrina minime proletaria admiratoribus cultoribusque, quos et Anglia illi suppeditabat, et exterorum opinio formabat; inter quos legatos quoque atque principes ad Hobbesium, tanquam ad singulare gentis suae ornamentum confluisse asserit biographus ^m, narratque Cosmum Mediceum, Ferdinandi II. filium, Etruriae principem, tanti philosophi fama permotum, illum saepius conuenire dignatum fuisse; et insignem scientiam quamplurimum admiratum iconem

h) PUFENDORF. Erid. Scand. p. 106. Sorbier, alii.

i) 1668. II. Vol. 4. Nouam editionem olim molitos fuisse Lipsienses nos docet STOLLIVS

Hist. literar. Part. II. cap. I. §. 98. pag. 417.

k) Pag. 49.

l) Ibid. p. 53.

m) Pag. 51.

nem eius et libros vniuersos inter rarissima bibliothecae Mediceae *κειμήλια* reponendos domum secum deportauisse. Quibus addi potest, in academiis quoque innotescere et caput efferre coepisse philosophiam Hobbesianam, studiosa iuuentute nouitatis auida, vt plerumque accidere nouimus, eius opiniones in publicis velitationibus, passim defendente. Id quod tamen famae atque existimationi Hobbesii cessit in opprobrium, incautis iuuenibus eiusmodi assertiones fundamentis Hobbesianis inaedificantibus, quae satis periculosa videbantur. Id quod imprimis Danieli Scargil, artium baccalaureo et collegii corporis Christi in academia Cantabrigiensi socio, viro feruidi quidem et praecocis ingenii, at vitae solutioris, accidit. Is enim principiis Hobbesianis vsus in publica disputatione has theses ventilandas proposuit: „Ius domini fundari in potentia; iustitiam „moralem pendere a ciuilibus institutis; scripturam sacram in legem sacri solummodo ex auctoritate magistratus; supremi magistratus iussis, „etsi legibus diuinis quae de moribus latae sunt, contrariis obtemperandum esse.“ Addit, qui haec narrat biographus, adiecisse, vt suspicari licet, aliam inuidiae augendae gratia censores: gloriosum esse atheum censer. Quibus assertionibus ab eo, maxima pertinacia atque acrimonia defensis, vehementer patres academici, et imprimis theologi commoti sunt, rati, pietati et moribus insidias strui, et aperte hisce dogmatibus hominem impietati patrocinari: vt itaque malo serpenti maturato consilio remedium adhiberent, ad senatum academicum citatum atheismi criminis postularent, et acriter reprehensum ob proteruiam carcere puniendum esse decernunt: tum gradu priuatum et sodalitate exutum, academia expellunt, postquam in templo prius publico theses has, impias et ex orco profectas, atque humanae societati perniciosissimas esse profiteri fuisset coactus. Quam tragoediam suae famae dispendio agi facile intellexit Hobbesius, ideoque quocumque loco potuit, de vi sibi illata, et se traducto immerito velut omnis pietatis et numinis ipsius hoste, deque detortis in sequiorem sensum placitis suis, adeoque turpiter et inique damnatis conquestus est, surdas autem plerorumque aures inuenit, cum et ipsa *παραδοξοφιλία* eius bonis omnibus esset inuisa, et principia illa moralia vehementer suspecta haberentur, ipse autem intempestiuus satyris academicos doctores, et totum fere ordinem ecclesiasticum contra se irritauisset. Satis id sensit Hobbesius, cum elogium eius antiquitatibus Oxoniensibus Latine versis inferuisset Antonius Wood; expunxisse enim ex iis laudes Hobbesii et stigma memoriae eius inuississe Ioannem Fellum, frustra quoque Hobbesium se scripta epistola apologetica, contra hanc ignominiam defendisse, ex iis repetendum est, quae initio capitis de hac re diximus. Pertaesius ergo societatis hominum, quam inuidia non carere, experiebatur, anno 1650 Londino rus concessit, confirmato animo,

n) Pag. 51.

Hist. philos. Tom. V.

X

mo, nunquam in urbem redeundi, id quod etiam aetas valde decrepita suadebat, erat enim senex capularis, nonagenario proximus. At cum delicias in literis per omnem vitam quaesivisset, ne in tam prouecta quidem aetate ab iis abstinuit, et otium, cui se tradiderat, matheos, poëseos, et physicae praeceptis vsuique dicauit, nec a scribendo abstinuit, sed libros aliquot ex Homeri Odyssæa, specimen integri operis Homericum mox prodituri, vernaculo sermone euulgauit; in quo frigus quidem senile at Maeonii simul senis spiritum sermone Anglicano commode expressum viri docti obseruauerunt. Quod cum placere eruditus intellexisset, anno sequente totum Homerum patrio carmine prodire iussit, dissertatione de *Heroici poematis virtutibus* praemissa. Anno 1610 c l x x v i controuersiam de libertate et necessitate humanarum actionum cum Beniamino Laney, episcopo Eliensi olim agitatum eruditus viris scripto cognoscendam tradidit, et biennio post *Decameron physiologicum*, siue de *Naturali philosophia libros decem* luce donauit. Nec ab argumento politico abstinuit, sed *Belli ciuili Anglicani historiam* conscripsit. Quam cum regi obtulisset, vt imprimendi facultatem concederet, repulsam tulit; ab amico autem, infcio Hobbesio in lucem ea emerfit, quod ne fraudi ipsi apud regem esset, diligenter cauit, metuens ne ea propter regis indignationem experiretur^o. Ast metu eum liberauit instans fatum; circa medium Octobris enim anno 1610 c l x x i x vrinae suppressione correptus est, desperantibus de salute eius medicis, quod aetate grandiori vires corporis prorsus exhaustas nosset: accessit paucis post diebus dexteri lateris paralyfis, quae linguae vsu eum priuauit. Quo casu ita vires senio exhaustae defecerunt, vt tandem prid. Non. Decembr. eius anni mortalitatis exuias deponeret, patroni sui cura funere satis decoro, licet pompa non magna elatus. Vixit coelebs, licet a commercio cum foeminis non abhorreret^p, annos x c i.

Charact.
Hobbesii.

§. XII. Concedenda Hobbesio laus ingenii magni, iudicii acris et profundi, et doctrinae haud vulgaris, quam si non meditatione tantummodo, sed lectione quoque formare augereque voluisset, pulchrior ea atque solidiori habitu ornata prodiiisset. Patet enim ex scriptis eius, quae argumentum historicum tangunt, qualis *Historia ecclesiastica est Carmine elegiaco* concinnata^q, in qua papatus historiam delineauit, non defuisse ei acrimoniam iudicii ad causas arcanas prudenter respicientis et obseruationes pulcherrimas inde deriuantis; ast caruisse eum lectione sufficienti et ad integra rerum momenta se ita extendenti, vt vera inde rerum consideratio emergere possit; tacemus morem praeposterum historiae documenta ad hypotheses suas transferendi, easque eo loco inueniendi, quo alii istis opinionibus non occupati nihil huius generis vident. Factum autem

^o) p. 75. ^p) Hoc ab aduersariis ei obiectum. ^q) Prodiit Londini 1688. 8. Vid. Bibl. Thomae. Quod apologia diluit more suo GYNDLINGIVS Vol. I. p. 314. Obf. T. I. Obf. II. §. 2. p. 40.

autem ista iudicandi peritia, vt, licet systematis atque hypotheseos praeiudicio occupatus, multas veritates detegeret, et passim scriptis suis inspergeret, quae si lectorem prudentem et intelligentem inueniunt, vsum haud exiguum praestare possunt. Sed adiutus valde ea in re Hobbesius est, a mathematicarum disciplinarum methodo, qua accurate ratiocinari, et ordine progredi edoctus est, nec dubitandum est, quin in inquirendae veritatis itinere plurimum profecisset, si deamatae hypothesi minus inhaesisset, nec semel supposito falso aliquo axiomate, ex vno fonte, eiusdem mathematicae methodi ductu innumera consectaria deduxisset, quae cum πρώτων ψευδῶν intimo nexu cohaerentia non potuere non specie demonstrationis mathematicae lectorem decipere, id quod vel ex vno independentis atque absolutae potentiae axiomate admissio satis superque liquet. Et ex hoc quoque opinionis semel electae studio, non autem ex iudicandi inopia, aut methodi ignorantia deriuandum esse videtur, quod sibi ipsi interdum contradicat, incertusque haereat, quo pacto elabi possit, ne sententiam deserere cogatur. Nempe veritates interdum obstabant euidentes, quae cum negari non possent, torqueri eas, et ἐκοντας ἀκοντας in partes rapi necesse erat: quod commune vitium eorum esse, qui systemata condunt, et ex hypothesi ita philosophantur, vt vno cothurno omnia adaptent, experientia, plurimis exemplis nos docuit. Cetera autem praeiudicia, et imprimis illud, quod ab auctoritate et antiquitate peti solet, magno animo exuerat, et plus suo iudicio, quam aliorum tribuebat, sectae autem studium, cane peius et angue nouerat, et suo Marte atque ingenio quam aliorum ductu, philosophari malebat, attentionemque et industriam haud paruum in meditando ostendebat: quibus accessit experientia haud vulgaris, partim enata ex vitae longioris vsu, partim acquisita ex hominum magnorum et exercitatione subactorum consuetudine, partim aucta temporum difficillimorum occasionibus. Quibus circumstantiis omnino meretur philosophorum magni nominis albo adscribi. Et euitasset forte Hobbesius illos scopulos, ad quos in philosophando naufragium fecisse plerisque censetur, si in alia tempora incidisset. Tanta enim ista aetas corruptione laborabat inter Britannos, et ad ea extrema progressa erat Presbyterianorum, quos vocant, factio, cuius furor tandem in regicidium desiit, vt mirum non sit, Hobbesium, hominem acrem, et episcopialium partibus, quas meliori iure vti statuebat, mirum quantum addictum infenso in illam animo fuisse accensum, et ad opprimendam rationibus eius insaniam in eiusmodi principia conspirasse, quae paulo liberior animus vix potest admittere. Testem damus virum summum GILBERTVM BURNETVM ^r, qui quantis tum vitiis inquinatus fuerit Presbyterianorum clerus, luculentis Duglaffii, Diksoni, Blairii, Rutherfordii, Bailii, Cantii Gillispysii, Godwini, Oweni, Carrii, Herrii aliorumque exemplis probatum dedit. Cumque eodem historico fide dignissimo

X 2

^r) Hist. sui temporis T. I. p. m. 36. 92. 150. 151. 199. 210.

gnissimo auctore, ipse quoque episcopalis factionis clerus insignibus naevis non caruerit, et ignavia atque negligentia res ecclesiae perdiderit, mirum non est, Hobbesium, qui opinionibus paradoxis et satyris acerbis genus irritabile vatum alte vulnerauerat, eoque nomine magnam cleri inuidiam patiebatur, vehementer in ecclesiasticum ordinem fuisse inuectum, et huius odio imperii potentiam tantopere euexisse. Sane in hos animus Hobbessii vehementer fuisse accensum, non reticuit biographus, cui Hobbessius intus et in cute notus erat. Is enim ipsi titulo narrationis suae Hobbessii characterem expressurus, hoc ANGELI POLITIANI^{s)} epigramma aculeatum atque acerbum in limine appofuit:

- - *Qui nos damnant, bistriones sunt maximi,
Nam Curios simulant, et viuunt Bacchanalia.
Hi sunt praecipue quidam clamosi, leues,
Cucullati, lignipedes, cincti funibus,
Superciliosum incurui-ceruicum pecus.
Qui quod ab aliis habitu et cultu dissentiant,
Tristesque vultu vendunt sanctimonies,
Censuram sibi quandam, et tyrannidem occupant,
Pavidamque plebem territant minaciis.*

Plura de hoc, quod inter clerum Anglicanum et Hobbesium intercessit, odio dicere opus non est, quia satis id ex illis patebit, quae infra de eius aduersariis dicemus. Tot igitur tantaeque existimationis homines, cum infensissimos se hostes habere crederet, non potuit non animus eius fauciari, et vindictae causa ad eiusmodi decreta delabi, quae sine hoc odio, qua erat animi sagacitate, ipse forte expunxisset. Fatendum tamen, temperamenti quoque rationem Hobbessio obstitisse, quo minus in saniori philosophia recto itinere progrediretur, quamuis abunde dotibus ingenii ad id a natura instructus. Nempe temperamento utebatur cholero-melancholico^{t)}, quod et sui fiduciam ei satis magnam ingerebat, et contra quosuis illum contradictionibus omnis generis armabat, et quamdam morum difficultatem inspirabat, quae odio magis, quam beneuolentia, aduersus illos, quos alte despiciebat, se extulit. Quam animi indolem auxit educatio, cum pleraque, contentis scholis *avredidant* didicisset, cuius generis homines spiritu plerumque contradictorio regi, experientia docet atque exempla comprobant. Solent autem, qui receptis omnibus opinionibus se opponunt, ex contradicendi studio haud raro in contraria, eaque inepta currere, suisque plerumque luminibus obesse. Quod vitium in Hobbessii scriptis sine magno labore lector deprehendet, et in ipso eo conflictu, de quo supra egimus, sibi proditum esse, affirmavit Cartesius:
Ioannes

s) Prolog. in PLAVTI Menaechmos.

t) Id ex computatione actionum Hobbessii faci-

le colligi potest: nec audiendus est biographus, qui temperamentum sanguineo-melancholicum ei tribuit.

Ioannes Fellus autem ad locum quendam libelli *de Principiis et ratiocinatione geometrarum* prouocat ^a, quo scripsit Hobbesius: *In magno quidem periculo versari video existimationem meam, qui a geometris fere omnibus dissentio. Eorum enim, qui de iisdem rebus mecum aliquid ediderunt, aut solus ego insanio, aut solus non insanio; tertium non est, nisi quid, dicet forte aliquis, insaniamus omnes.* Quae licet ab aduersario adducta sint, et suspecta ideo videri queant, non reiiciendum tamen magni LEIBNIZII testimonium ^x, quem acerrimum pariter et aequissimum ingeniorum arbitrum fuisse apud omnes in confesso est; is Hobbesii animum ad paradoxa inclinauisse, eumque commouisse, vt aliis contrarium se demonstraret, adeo, vt nec ab argumento ab inuidia ducto abstinerit, obseruat. Ipsa enim scriptorum Hobbesianorum lectio satis id superque confirmat.

§. XIII. Coniiciet ex hoc Hobbesii caractere a nobis depicto lector attentus, non defuisse laudatores pariter atque reprehensores Hobbesii: nempe prout vel addictos parti suae vel aduersos reperit. Et magnas quidem eum laudes reportauisse, ex vna vitae eius historia, et, quae illi praefixa sunt, carminibus encomiasticis satis superque notum est, plura autem virorum doctorum elogia de eo collegerunt THOMAS POPE, BLOUNT ^y et MAGIRVS ^z, quibus multa addi possent, si id ageremus. Non praetereundum autem, quod non parum honorificum Hobbesio est, Carolum Ludouicum, Palatinum electorem, quo inter principes vix vnus rectius viris doctis pretium statuere nouit, praeclare de Hobbesio sensisse ^a. Extollunt autem, qui Hobbesio fauent, magnam in eo linguarum, Graecae Latinaeque, peritiam, et in hodiernis exercitationem haud vulgarem; iudicium acerrimum, et in societatis humanae et ciuilibus compagem altissime penetrans, adeo, vt, vbi etiam a vero aberret, occasionem tamen ad talia meditanda afferat, quae fortasse alias nemini in mentem venissent. Maxime autem in eo laudant, quod vnus omnium in philosophando a praepiudiciis liberrimus sit, et penitissime quicquid rerum edisserit, introspiciat, vel profundissime quoque argumentum scrutetur ^b. His testimonium vitae laudabiliter et philosophum decenter actae adiiciunt amici eius ^c, laudantes in eo Dei auctoris et originis rerum omnium, intra angustos tamen humanae rationis cancellos nullatenus circumscribendi agnitionem; religionisque, quatenus in ecclesia Anglicana, resectis superstitionis ineptiis legibus regni stabilitur, ex animo receptae constantiam et defensionem: officiorum, patriae, regi, societati vtilissimorum commendationem, fidelitatem regi praestitam, amicitiam sancte custoditam; munificentiam in cognatos testamento quo-

X 3

que

u) In Epist. adiecta calci Antiqq. Oxon.

x) loc. cit.

y) *Cens. cel. auct.* p. 1043. *conf. Biographus* p. 109.

z) *Eponymol. crit.* p. 448.

a) *Leibniziana* p. 187.

b) *GASSENDVS* l. c.

c) *Biographus* p. 52.

que atque donationibus demonstratam, liberalitatem erga pauperes, grauitatem sermonis, facietis tempestiuus temperatam; animum apertum, simplicem, aliosque instruendi cupidum, et ad conceptus animi imperitiendos facillimum: tum, comem et mansuetum, nisi forsan nouitii aliqui, ingenii ostentandi gratia friuolis ipsum quaestionibus et cauillis torquerent; quique in neminem inueheretur, nisi qui laeserit prius. Quibus addunt eius encomiastae, ingenium ad omnia natum atque institutum, iudicium perspicax, animum indefesse cogitabundum, et in ea, cui se addixisset materia, pertinacissime commorantem, lectionem non magnam quidem, at in optimis tamen auctoribus versatam, et ab intempestiua legendi intemperie, qua ignorantia et confusio alitur, prudenter sibi temperantem, eum tandem, quem illustrissimi alique summi viri amicitia sua iudicauerint dignissimum.

*Reprehensio-
nes Hobbesii.*

§. XIV. Pulcherrimas esse has laudis Hobbesianae tabulas nemo negauerit; at si alios, et hos quidem et numero et auctoritate non minores, audias, vix peius vnquam philosophus quisquam audiit. Non negauit id, qui plenis plaustris encomia in Hobbesium congeffit, vitae eius enarrator ^d, indignatus illis, *qui magnam in republica literaria tyrannidem affectant, et talem tantumque virum, vt humani generis pestem et capitalem religionis, omnisque ciuilibus consortii inimicum proscribant, eiusque philosophiam tamquam pessime moratam, impietate, iniustitia, nequitia, discordia denique foetam e manibus hominum excutere contendunt.* Inter quos fuisse multos intempestiuo contra Hobbesium affectu concitatos eo minus negandum esse videtur, quo certius est, multos in eum insurrexisse solo inuiso nomine audito; haud paucos, quod pulchre SAMVEL PUFENDORFIUS obseruauit ^e, eum maximo cum supercilio condemnauisse, abs quibus minime lectus fuerit aut intellectus. Ast displicuisse tamen vehementer Hobbesium viris quoque prudentibus, moderatis atque grauissimis, et non personae magis, quam opinionum paradoxarum odio ductis, quos tyrannidem in republica literaria exercuisse dici non potest, fatendum est. Id quod ipse Lector intelliget, si ea potissimum capita enarrauerimus, in quibus atro carbone notandus Hobbesius visus est. Ea vel ad animi vitia, vel ad opinionum et placitorum impietatem referri videas. Et culpari quidem videas in Hobbesio magnam in artibus mathematicis ignorantiam. Quanquam enim omnibus se vnum geometricis opponebat, et totam mathematicorum gentem prae se contemnebat, errorisque arguebat, infantiam tamen et meros eosque pueriles paralogismos illi obiecerunt, Wallisius, Roberuallius, Schottenius alij, qui aduersus eum satis infestis et contumeliosis signis concurrerunt: idque eo magis, cum, fatente eius biographo ^f, ab arithmetica speciosa, tanquam blanda ingeniorum seductrice prorsus abhorruerit. Aliis eius naturalis philosophia minus placuit, qui ferre non potuerunt, imaginariis eum hypothe-

d) pag. 92.

e) Praef. ad I, N. et G.

f) pag. 49.

pothesibus plus detulisse, quam experientiae, solidis atque accuratis observationibus nixae. Quo nomine in regiam, quae Londini congregari coeperat, societatem, inuectus est, quam etsi laudauisse videri voluit, reprehendit tamen ^e, quod de generali motus doctrina excolenda minus sollicita proletariis experimentorum minutiis se addiceret nimis, saepe numero dicere solitus: si ex multifaria experimentorum farragine congesta philosophi titulus exurgeret, nihil obstare, quo minus mulierculae, olitores, pharmacopoei, et cinifiones chymici in philosophorum album referrentur.⁶ Quales voces excidere potuisse Hobbesio iuuentem in magni Verulamii consortio exigenti et illustrem philosophum inductionem experimentis factam toties inculcantem audienti, merito miramur. Quae res effecit, ut a naturae sacerdotibus maxime Boyleo magnis arietibus confoderetur, conuincereturque fatis modice apud eum habitare philosophiam ^b. Plura et extantiora sunt, quae in morali philosophia Hobbesii acutissimorum virorum feueritas reprehendenda notauit, et quae multis libris aduersariorum ei caterua obiecit. Monent enim: tetram eam esse, et litibus in aeternum ferendis atque humanae societati euertendae aptam, eoque minus ferendam, quo minus dissentientibus inter se opinionibus constet, quarum vna tollat alteram atque conficiat. Apertam sapere impietatem *πρώτον ψεύδος* ab Hobbesio fundamenti loco positum: nihil esse natura iustum vel iniustum, bonum et malum, honestum vel inhonestum, sed omnem hanc actionum humanarum moralitatem ex pactis, et summi potissimum magistratus iudicio, voluntate atque decreto esse deriuandam: id enim velle ius omnium in omnia, in statu naturali ab Hobbesio tantis nisibus assertum et defensum: eoque legem naturalem omnem, et hominis obligationem, antequam imperio alterius se aut vi coactus, aut metu compulsus subiecerit, plane tolli. Sequi autem inde, quod ipsum quoque Hobbesio non displicuerit: imperium, siue potestatem summam, absolutam esse, nec legibus vllis circumscriptam. Quod quam nefarium et a Christiana, immo naturali quoque pietate alienum sit, cum vidisset Hobbesius, eo quod omnem religionem ad legis ciuilis eam constituentis auctoritatem reuocet; ipsum a suo principio defecisse, ne omnem Numinis sensum ac religionem exuisse videretur, ideoque religionem aliquam communem, et pietatem quandam naturalem, quae a priuatis et a magistratu non dependeat, admisisse ⁱ, coactumque leges quasdam naturales concedere, pacto non stabilitas, quas naturaliter migrare nefas sit ^k. Porro quoque inconstantem Hobbesii animum, moment, turpiter in ipsam illam potestatem, quam regi velificaturus tantopere euexerat, peccauisse, eo quod Cromuellianis partibus postea fauentior, ad illas partes philosophiam suam attemperauisset: hincque contradictiones philosopho indignas esse enatas, cum enim homini in statu naturali

ius

g) Ibid. p. 47.

h) Conf. BURNETT, I. c. T. I. p. m. 211, et scripta Mathematicorum recensita a biographo et in

Bibliotheca iuris imperantium c. 1. pos. 7. §. 8. p. 77.

i) De Homine c. 14. p. 78.

k) De Ciue c. 6. §. 13.

ius in omnia tribuisset, vt pacto tamen, quo imperium ad vnum deuoluitur, sua constet firmitas, ad leges iterum naturales, dictamenque rectae rationis circa ea, quae agenda vel omittenda sunt prouocauisse^{l)}, at vt claudendi rimam haberet, in conclusiones eas logicas, de rebus agendis aut omittendis commutauisse, hoc vero pacto summi imperantis potentiae neruos incidisse, frustra ad scripturae auctoritatem prouocauisse, quam ipsam quoque vim legis ex voluntate summae potestatis habere asseruerit. Maxime autem vrgent, qui Hobbefio infesta signa opposuerunt, bella, inimicitias, lites armorumque vim necessario ex hoc iure naturali Hobbefii oriri, cum ex iure hominis salutem suam vi, et belli auxilio quaerendi, si pax defit, id necessario sequatur. Fas enim hoc pacto esse homini, ea moliri omnia, quae ad vitam suam conseruandam facere possunt, quin republicas ideo ab hominibus sceleratis turbari posse, si aliter vitae salutis suae consulere nequeant, eo quod ad sui conseruationem id facere intelligant. Nec obstare huic naturali principio ab Hobbefio posito renuntiationem iuris sui et consensionem in imperium alterius, cum, si sceleratus suae conseruationi obesse potestatem supremam intelligat, necessario ad legem illam vniuersalem, quae causa consensus sui fuerat, recurrat. Non enim obtemperaturum esse hominem illi, in quem ius suum transtulit, si se conseruare eius ope non posse intelligat, sicque facem seditionibus praeferrit, et ad omnia audenda animum facinorosis accendi posse. Praeterea obseruant, iuris illius ad omnia, quod summi habent imperantes, nullum plane vsum in iure gentium esse, cum singuli reges atque principes summa potestate regnantes ius ita habeant faciendi, quod libet, et hoc modo infinita bella ferendi occasionem inueniant titulosque iustissimos. Sunt et alia, quae magna indignatione in hac Malmesburiensi philosophia reprehendunt viri docti, e. c. leges a sola potentia, cui resisti nequeat, deriuatae, et ex metu poenae obortae; qua definitione salua nemo pro salute imperantis et reipublicae se obiciat, vel sceleris licentiam atque impunitatem nactus, et vinculo, quod poenae metus iniicere solet, solutus, a violando iure absteat. Sed his immorari diutius ob rationes instituti nostri non licet^{m)}. Non tacendum tamen fuisse viros nonnullos doctos quibus visum nec tam inepte, nec tam impie philosophatum fuisse Hobbefium a plerisque non satis intellectum. Non enim iuris naturalis, aeterni et diuini institutiones eum voluisse scribere contendunt, sed politicam artem tradere, quae supposita hominum natura, corrupta et affectuum intemperie turbata, quid faciendum sit principi, quid subditis vtilissimum et suadendum sit, exponat. In quo saxo voluendo imprimis industriam atque acumen ingenii demonstrauit cel. GVNDLINGIUSⁿ⁾, quo colore et verisimilitudine hoc loco definiri non potest, facileque ex *Leuiathane Hobbefii* intelliget Lector paulo attentior.

l) De Ciue L. II. c. 1. § 9.

m) Conf. СѢДВОКЪТНѢС Syft. int. passim et МОШЕМ. ad eum p. 1199.

n) Diff. de Statu naturali Hobbefii in corpore iuris ciuili defenso et defendendo Hal. 1709.

§. XV. Praeter haec, quae in ipso systemate Hobbesiano reprehenderunt philosophi, alia quoque sunt, quae in eo solent culpari. Et paedagogicos quidem mores, quos nouo vocabulo paedantismum vocare solemus, ei obiicit cl. VLRICVS HVBERVS^o, eo quod in morali philosophia, quas plerasque nouas et inauditas habebat sententias, adeo certas indubitasque praedicet, vt se non disputare, sed computare atque demonstrare affirmet: tam inusitatae certitudinis vnā dicat hanc esse rationem, quod nemo eorum, qui de iisdem rebus scripsere, commodo vsus sit docendi principio. Esse autem illud: incipit in ipsis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cuius ductu euaditur in lucem clarissimam. Hinc omnia eum Graecorum Romanorumque aliaque morum scita, tanquam praeiudicia missa facere, etiam talia, quae omnium prima putabantur, veluti, hominem esse socialem etc. quod autem e dubitandi tenebris emergens clare distincteque perceperit, hoc eiusmodi esse credidisse, vt ipsum fallere haud posset, nisi, Deum mentis et cogitationis artificem fallaciae arguere vellet; hincque se computare, se demonstrare, se *ὑπομετρεῖν* gloriari. Hanc studendi viam ingressum, cum in rationalibus sibi plauderet, facile ad existimandum adductum esse, nec in literis Dei interpretandis quicquam illi methodo esse anteuertendum. Hac vero ratione, dum ex ea positione, quicquid clare et distincte percipio illud verum est, concludat, in rebus etiam incertis obscurisque iudicandis nihilo magis se falli posse, quam Deus O. M. deceptor esse queat: vehementer metuendum esse, eam lucem clarissimam, quae ex tenebris methodicae vniuersaeque dubitationis oriatur, nihil esse, quam arrogantem *δουλοφιλίαν* et abruptam *ἀντροπομοσίαν*, quae cum aliorum contentu iunctae sint verissimi characteres formidabilis paedantismi, quem nobilis ille philosophus palam prae se ferat, quando regibus et principibus operam suam venditet emendandi reformandique omnes academias et professionum disciplinas, vt missis veterum institutis sua principia et instituta pro geometricis veritatibus vbique haberentur. Quam dubitandi viam licet alii quoque hoc vitio non correpti receperint, posse tamen eam Hobbesio ad probandum eius paedantismum obici, eo quod ad doctrinae fastum pergat. Miramur, Clarissimum virum, dum hanc vitii literarii maculam Hobbesio inurit, maluisse in principio quodam logico haerere, et obscure satis atque ambigue ex eo paedantismi suspicionem alere, quam ad apertos eius vitii characteres recurrere, quos expressisse Hobbesium, negari non potest. Spiritu enim contradictorio occupatum, omnibus bella denuntiasse, et ambitione plenum sui vnus lumina toti orbi mathematico velut infantenti opposuisse, contradictionis autem impatientem, et ab opinione semel recepta deflectere nescium fuisse, et magna pertinacia, ad inuidiam vsque progressa disputauisse, supra iam obseruauimus, quae

^o) Orat. de Paedantismo p. m. 66.

quae omnino scholasticos illos mores philosopho indignos produunt. Addi his potest intolerabilis iactantia dudum a viris doctis in Hobbefio reprehensa, qua se solum aliquid vidisse, et ad suam vsque aetatem omnem terrarum orbem coecutiisse non credebat modo ipse, sed aliis quoque persuadere conabatur. Quod non praeter rem illi vitio verti, vel vna quam libello *de Ciue* praemisit, praefatio satis potest ostendere, in qua ad suam vsque aetatem veros iuris naturalis fontes neminem vidisse, se vero eos detexisse, magna fiducia gloriatur. Vnde facile persuademur, verum esse quod de Hobbefio narrat CONRINGIVS ^p: eum edito libro de Ciue non dubitauisse his verbis gloriari: *Physica res nouitia est, sed philosophia ciuilibus multo adhuc magis, vt quae antiquior non sit libro, quem de ciue scripsi*. Id quod EIDEM ^q occasionem suppeditarit Hobbefio ingenium tribuendi nouitatum studiosum maxime temerarium, praefidens, ineptum. Addi his potest, quod maximopere in Hobbefio reprehenditur, et ex studio hypothesein semel electam mordicus defendendi omnibusque contradicendi sequitur, philosophum Malmesburiensem sibi ipsi contrarium saepe numero esse, atque sibi non constare; cuius vitii supra iam exempla attulimus. Obiecitque ei RAPINVS ^r, eruditionis eius et ingenii, cetera laudator, adeo inconstantem esse et a se diuersum, vt cum toties in Epicuri hortos tranfuerit, Aristotelem tamen sequi haud semel voluerit.

Profanus erga C. R. animus obiectus Hobbefio,

§. XVI. Nullum tamen *εγκλημα* animum Hobbefii fauciauit magis, et foediorem memoriae eius maculam inuffit, quam suspicio clandestini atheismi, toties ei viuo ab Anglicanae ecclesiae theologis obiecti, et mortuo quoque ad hunc diem imputati. Eum enim fuisse contendunt, qui, dum clero infensor malas nonnullorum artes castigare contenderet, in ipsam sanctissimam Christianorum fidem, et oracula sacra iniuriam se praestiterit, talia autem principia admiserit, quae Deum quidem externa professione asserant, at reconditam tamen et indirecte probatam impietatem sapiant, et generi ideo humano sint longe periculofissima. Cum autem duo sint accusationis huius capita, vnum de conculcata ab Hobbefio religione reuelata, alterum de eiecta proditae religione naturali, vtrumque paulo plenius excutiendum est. Et religionis quidem Christianae mysteria euiluisse Hobbefio, plerique qui calamum in eum strinxerunt, conuesti sunt, et ex nostrae quoque ecclesiae gremio obseruauerunt magni nominis theologi IO. FRANC. BVDDEVS ^s et IO. LAVR. MOSHEMIVS ^t. Quod ita quidem ab heroë suo depellit, qui elogium eius scripsit, anonymus ^u, vt dicat, *religionem Christianam eum quatenus in ecclesia Anglicana, resectis superstitionis ineptiis regni legibus stabilitur,*
ex

p) De ciu. prud. c. 14. HUBER. I. C. BOECKER. praef. Comm. in Grotium, MORHOF. Polyhist. Tom. II. pag. 116. MOSHEM. ad CUDWORTH. loc. cit.
q) Conringiana p. 76.
r) Reflexions sur la philosophie p. 55. MOSHEM.

ad Cudworth. p. 74. 1197. Catal. Biblioth. Reimmann. p. 985.
s) Introd. in hist. theolog. p. 1448. 1765.
t) Ad Cudw. p. 1198.
u) pag. 80.

ex animo amplexum esse, eamque contra pontificiorum simul et sectariorum insultus strenue propugnauisse: controuersias quidem theologicas maxime auersatum esse; quicquid autem ad pietatis exercitia aut bonos mores conferret, plurimi fecisse: sanctius illi et reuerentius visum de Deo credere, quam scire. Sacerdotes interim inculpare solitum esse, qui Christianam religionem absolutam atque simplicem vel superstitione macularent, vel inanibus interdum et profanis speculationibus implicarent. Optime autem populo consultum fore censuisse, si scholasticorum dogmatum vice, aequi rectique praecepta, et cuiusque imperii leges civiles publice recitarentur, quibus homines ad suum erga magistratus obsequium, mutuaque vitae civilis officia formarentur. Ipsum etiam conatum esse maxime, ut post rectos de summo Numine conceptus dictis vitae officiis, tam publicis, quam priuatis ad virtutis et prudentiae dictamen rite fungeretur. Verum enim vero valde veremur, ut haec speciose quidem et in laudem Hobbessii dicta illi sufficere videantur, qui verba sibi dari non passus, ipsa Hobbessii *Φιλοσοφούμενα*, praecipue ea, quae in *Leuiathane* proposuit, attente considerauerit. Talia enim ibi occurrunt, quae a viro Christianae legi ex animo addicto proficisci minime possunt, et leuitatis in religione reuelata Hobbessium magnis argumentis arguunt. Quod ne ad inuidiam in celeberrimum philosophum cumulandam dixisse, videamur, ad caput trigesimum tertium dicti libri prouocamus, et aequum atque sanctissimae fidei nostrae amantem Lectorem arbitrum poscimus. In eo enim loco de numero, antiquitate, scopo, auctoritate et interpretibus librorum sacrorum ita differit, ut a profano animo parum abfuisse, et pleraque, quae reuelatio tradit, ad sacerdotum inuentiones retulisse merito videatur. Docet enim: *Libros illos solos canonicos, id est, leges esse in vnaquaque ciuitate, quae summi imperantis auctoritate latae sint; imperantium omnium imperatorem Deum quidem esse, et illi a civibus praestandam obedientiam, quicquid in contrarium iubeat rex terrenus. Sed de obedientia Deo praestanda controuersiam nullam esse, sed quando et quid locutus sit Deus, idque ab iis, quibus nulla data est reuelatio supernaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis et iustitiae obtinendae causa auctoritati summarum potestatum se submiserunt. Quatenus non differant scripturae a legibus naturae, dubium non esse, quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus, qui ratione naturali praediti sunt, manifestam. Sed auctoritatem hanc non aliam esse, quam quae doctrinae omni morali, si vera sit, attribuenda sit; si leges a Deo ipso factae sint, nempe leges diuinae positivae, nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse, quibus Deus ipsas ita promulgauerit, ut nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio. Illos igitur, quibus Deus non reuelauerit supernaturaliter, quod scripturae ab illo sint, vel eos, qui illas praedicant, ab eo missos esse, nulla, ut eas recipiant, auctoritate obligari, praeterquam eius,*

eius, qui summam habet in ciuitate potestatem. Hanc autem vel ciuilem esse vel ecclesiasticam: ecclesiam autem siue ciuitatem ecclesiasticam vniuersalem non existere: adeoque quicumque habeat potestatem legitimam faciendi, vt scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habere, eiusdem scripturae interpretationem approbandi et improbandi. Non colligemus plura hoc loco, vbi alia omnia agenda sunt, cum haec sufficiant pio lectori, vt ipsi constet, quam periculosa sint et exitiales Hobbesii hypotheses ciuitati Christi: his enim innumera superfruit, quae omnino sunt suspectissima, v. g. non habendos pro prophetis illos, qui religionem aliam docent, quam quae ab eo, qui personam Dei in ciuitate gerit, legibus permittitur etc. Tacemus paradoxa et profana alia passim in isto libro occurrentia. Ad quae deuenisse Hobbesium hominem nec iudicio acri, nec animo erecto destitutum, minime mirandum nobis esse videtur, reputantibus circumstantias Hobbesii. Multa enim per abusum irrepsisse olim in ecclesiam, ipsis DEI praeceptis ab Apostolis traditis contraria probe videbat vir acutus, et imprimis quantis fallaciis artibusque ad erigendam confirmandamque potentiam et vtilitatem suam clerus vsus esset, nouerat; haec apud protestantes quoque obtinere eo firmius credebat, et non satis emendatam esse ecclesiam sibi persuadebat, quo plures in nefandis motuum intestinorum apud Anglos tumultibus videbat ex clero, qui nefariis artibus omnia miscerent, quae grauem dicam scripsit in praefatione libri *de Ciue*; ita quod hominum vitium fuit, ad rem ipsam transferendo, misero paralogismo se ipsum decepit atque alios, et malo morbo medicinam attulit deteriorem; nempe videns sectarios in mille capita et tot opiniones diuidi, et sectarum suarum praetextu vt ad euertendum regnum, ipsam religionem summi imperantis arbitrio subiecit, vt eo fortius rebelles animos constringeret. Id quod eo confidentius ausus est Hobbesius, cum hoc pacto principem suum absoluta potestate frui posse crederet, et ita euitari turbas speraret, quas exitiales esse obtentu religionis sperauerat. Ferre autem non potuit, vt ecclesia a ciuitate dirimeretur, et ab imperante ciuili constitueretur diuersus alius, qui sacrae ciuitati praeesset. Quod cum in ecclesiae Romanae addictis vehementer improbaret Hobbesius, eam, quam illi Romano pontifici potestatem tribuunt, immo maiorem adhuc tribuit imperanti. Qua in re historiam sacram et ecclesiasticam sibi prudentiae regulas subministrasse sibi persuadebat: ast eam haud satis attente considerauerat, nec ad veram ecclesiasticae societatis indolem respexerat, quo fieri non potuit, vt non de legibus sacris, quibus nititur, perperam iudicaret. Tacemus notiones sensuales, quas mathematicis ideis interdum refertus, cum contemptu aliorum sibi efficitas in sacram doctrinam inarsit, ineptumque de potentia DEI absoluta commentum sacrae doctrinae intrusum, quod falsa ei dogmata persuasisse obseruatum est illustri LEIBNIZIO*. Mirum itaque non est, in tot deuia fuisse abreptum

*) Leibnitianis loc. cit.

abreptum Hobbesium, multaque affirmauisse odio cleri, quae ferri a Christianis haud possunt.

§. XVII. Quod ad alterum accusationis caput attinet, quod impietatis naturalis culpam Hobbesio tribuit, consensere in eo plerique, qui in illum infurrexere, frigidam atheis Hobbesium suffudisse; imprimis magna parti Britanniae literatae suspectus eo nomine factus est, inter quos, praeter alios multos a REIMMANNO ^y appellatos, imprimis nominamus BURNETVM ^z, BENTLEIVM ^a, PARCKERVM ^b, CVDWORTHVM ^c. Similem in Malmesburiensem censuram ediderunt etiam extra insulam viri multi doctissimi, inter quos eminet HERM. ALEX. ROELLIUS ^d. Aliis autem, nimis acerbos Hobbesio esse hos iudices visum est, nec inter eos referendus iudicatus est, qui aperte a numine defecissent. Inter quos post GOD. ARNOLDVM ^e, leui manu, ut solet, hac opera perfunctum, aliosque eminuit, qui eleganti eruditione pro Hobbesio apologiam scripsit NICOLAUS HIERONYMVS GYNDLINGIUS ^f. Huc autem, si ea in compendium contrahamus, quibus impietati fuisse patrocinatum philosophum Britannum viri docti censuerunt, potiora redeunt: adscripsisse eum Deo corpus, et quantitatem illi tribuisse, adeoque velut vniuersi partem considerauisse. Sapientiam DEI esse incomprehensibilem et chimaericam, statuisse; negauisse de Deo motum, contendisse quoque, non posse omnes homines naturaliter Deum agnoscere: habuisse atheismum non pro peccato iniustitiae, sed imprudentiae; denegasse hominibus ideam de Deo; sustulisse spiritus omnes eorumque operationes; religionem subiecisse legibus imperantis, et metui magis, ignorantiae et fraudibus adscribere, quam Deo. Porro introducere necessitatem quandam fatalem, et omni libertati humanarum actionum contrariam, qua ipsi tandem Deo mali moralis origo tribuenda sit. His nonnulli atheis in vita demonstrati vestigia, quae se deprehendisse putant, adiiciunt. Graua esse huius accusationis capita et speciosa, nemo non videt: habent tamen qui Hobbesio fauent, quod non sine verisimilitudine ad eum excusandum defendendumque regerant. Et quod Deum corpus esse atque quantitatem recipere dixerit, non scholastico sed Hobbesiano sensu sumendum esse, monent. Intelligere enim Hobbesium corporis voce, aliquid quod existit realiter habetque magnitudinem aliquam, idemque esse, quod aliis vocatur substantia, et phantasmati opponitur. Quo posito dici non posse, omne corpus esse partem vniuersi, nec sequi inde, quod magnitudinem Deo tribuat, quod habeat eam pro tali, quae extensa sit vel finita. Esse enim eam magnitudinem infinitam, ipsumque immensitatis attributum: nec potuisse habere ens summum primumque pro parte vniuersi, cuius illud causam efficientem constituerit. Pas-

*Atheismus
Hobbesio ob-
iectus.*

Y 3

fin

y) In Hist. Atheismi Sect. III. c. 8. §. 4. p. 444.
z) l. c. p. 217.
a) De stult. et irrationab. atheismi pag. m. 52.
b) Disp. I. de Deo p. 95.
c) Syll. intell. passim.

d) De Relig. nat. §. 67.
e) Hist. Haer. et eccl. P. II. L. XVI. c. 17. p. 583.
f) Obseru. Select. T. I. obs. II. p. 57. Gyndlingian. P. XIV.

fim autem, et quidem in Leuiathane ex via cauffarum, necessitatem existentiae diuinae eum demonsttrauiffe euicisseque, Deum pro primo motore esse habendum. Nec, si concedatur, inepte statuisse Hobbesium, Deum esse corpus, ideo atheismi maculam illi inuri posse, cum similia affirmauerit Tertullianus, impietatis ideo non postulatus. Quod autem comprehendi Deum non posse contenderit, de essentia intelligendum esse, supra omnem intellectus comprehensionem posita, non de existentia, et ita quoque magnitudinem cum immensitate essentiae coincidere. Porro negando de Deo motum, notiones modo Deo minime convenientes eum reiecisse, cum omnis motus mutationem inuoluat, quae Deo tribui nequeat. Cumque neget, posse omnes homines praeiudiciis impeditos Deum cognoscere, ad negatas modo, quas scholae vrgebant ideas innatas id referendum esse, talem enim ideam homini de Deo inesse falsum et experientiae contrarium visum esse Hobbessio, statuenti, omnem Dei ideam esse acquisitam: ast hanc praeiudiciis omnino posse impediri suffocarique, vt integrarum nationum, quae atheae habentur, exemplo constet. Recte autem intelligendum esse moment Hobbesium, atheismum ex imprudentia magis, quam iniustitia peccare dicentem: nempe ad notionem iniustitiae respiciendum esse, quae ex sola pacti violatione oriatur: atheum itaque iniustum dici non posse, qui nec Deum agnoscat, nec in eius imperium consenserit, adeoque contra legem non agat, quamuis stultissimus censendus sit, quoniam se summae potentiae audacter opponat. Verum etiam esse, quod Hobbessius contendit, comprehendi non posse quid sit Deus, quaecumque enim de Deo comprehendamus, negatiua esse, non affirmatiua. Quamuis autem concedi possit, negasse Hobbesium spiritus, inde tamen non sequi, fustulisse eum numen, quod possit existere, etiamsi spiritus non existant. Principia vero moralia ab eo tradita licet peccent, non tollere vel Deum vel religionem naturalem, sed vtrumque supponere: vitia autem iuuentutis inhumaniter ad exculpendum atheismum practicum aduocari. Non patitur locus, vel instituti nostri ratio, vt haec omnia excutiamus, et quod pondus vtriusque partis argumentis insit, expendamus. Debet id in peculiari historia atheismi fieri, vel instituta comparatione et inspectis atque consideratis hypothefibus Hobbessii a lectore definiri. Ne vero abeamus *ἀσύμβολοι*, ita poscentibus tractationis nostrae legibus, paucis, quid nobis de hoc argumento videatur, modeste exponemus. Et prudenter quidem in inurenda atheismi macula versandum esse, iterum iterumque monemus, adeoque distinguendum esse iudicamus inter apertum directumque Numinis hostem, ratiociniis veram DEI existentiam euertentem, et inter illum, qui indirecte talia admittit principia, eaque sui systematis fundamenta ponit, quae et religioni euertendae apta sunt, et in ipsam DEI notionem veram iniuria. Attendendum autem esse, quo quis animo, quae consequentiarum vel necessitate, vel imprudentia talia afferuerit, quae latam atheismo viam possunt pandere. Dicit non potest, quantum atheismi

atheismi historiam turbauerit neglecta haec obseruatio. Ea igitur rite considerata, ab atheismi directi infamia Hobbesium liberandum esse censemus. Multoties enim philosophus et Deum esse statuit, et necessario existere multis rationibus euincit, et summam in eo potentiam agnoscit, eosque, qui aut mundum esse aeternum dicunt, aut Deum res humanas negligere asserunt, impios esse et in Deum iniurios affirmat: notionem autem Dei non omnem homini negat, sed comprehensiuam tantum, eo quod intellectus finitus infinitum et immensum ens comprehendere non potest, quo pacto ideam existentiae diuinae homini non denegauit. Tacemus alia, quae consistere in systemate Hobbesiano nequeunt, si Deum tollas. Ast licet inter apertos Numinis hostes Hobbesius referendus minime sit, fatendum tamen, si veritatis magis ratio habenda est, quam laudis ex ingeniosa apologia captandae, excusari Hobbesium, negarique non posse, talia eum affirmauisse, quae religioni naturali pariter atque reuelatae valde aduersantur, euincuntque, si non studio dataque opera, a qua animi malitia libenter eum liberamus, certe supina negligentia et praeiudicio facile euitanda talia eum praecepisse, quae sanam Dei notionem euertunt, et impietati viam sternunt planissimam. Et quod ad ipsam DEI substantiam, quam corpus dixit Hobbesius, attinet, aut prorsus fallimur, aut intellexit philosophus etiam in *Leuiathane*, qui curas posteriores continet, notionem corporis non modo substantiam certam, realiter existentem et phantasmati siue non-enti oppositam, sed certam quoque substantiam, loco et figura determinatam, adeoque extensione definitam. Scribit enim ^a dilerte: *Spiritus loco et figura, id est terminis et magnitudine sua aliqua determinatur, et proinde corpus est, vncunque tenue et insensibile.* Non poterat aliter statuere Hobbesius, cum semel inepto isto praeiudicio animum repleuisset ^b; *quia quicquid concipimus perceptum est ante in sensu, ideo nullam inesse homini posse imaginationem rei, quae non sit percipienda sensibus; neminem itaque concipere aliquid posse, nisi ut in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuisibile in partes, neque aliquid esse totum in vno loco, et totum in altero tempore eodem.* Ast videbat simul prorsus ita concidere omnem Dei notionem, quae infinitatem et immensitatem illi tribuit. Certus itaque et pertinax in asserenda hypothese, nihil existere, quod non sit corpus, habeatque situm et figuram, ad ignorantiae asyllum, more toties in orbe philosophico vsitato, confugit, et ideam infiniti homini nullam esse, conceptum nullum, adeoque nomen Dei non vsurpari asseruit, ut illum concipiamus, sed ut honoremus. Quae satis clare produnt, Hobbesium maluisse de Deo prorsus tacere, hominique eius ideam denegare, quam inepte substantiae definitioni, imaginationis et sensus perceptioni nixae nuntium mittere. Nec obici potest Hobbesium de iis tantum substantiis loqui, quas homo potest concipere atque comprehendere, Deum autem, velut substantiam

insipi-

g) c. 12. p. m. 56.

h) Ibid. c. 3. p. 19.

infinitam et supra omnes alias substantias positam his limitibus non circumscriptiffie. Alio enim loco ita de corpore differit, vt clarissime constat, nihil esse in vniuerso, quod non ista corporis notione comprehendatur. Ita enim scribitⁱ⁾: *Corpus significat vniuersaliter* (ita nec Deum excipit) *id quod locum aliquem certum implet siue occupat, nec dependet, vt locus ipse a nostra imaginatione, sed PARS EST realis eius, quod vocamus vniuersum. Vniuersum enim, cum sit corporum omnium aggregatum, nullam habet partem, quae non sit etiam corpus, neque PROPRIE dicitur corpus, quod non sit totius vniuersi aliqua pars.* Ex quo loco id, nisi prorsus coecutimus, euincitur, intellexisse Hobbesium notione corporis non modo substantiam existentem, sed a situ, loco et figura determinatam quantam, qualis cum extra vniuersum esse nequeat, inde sequi, quod sit pars vniuersi. Quae si supponantur, vt disertis Hobbesii verbis affirmantur, non possumus aliter ratiocinari de Deo Hobbesii, quam voluisse, eum esse corpus, id est substantiam realem, quae locum occupat et pars est vniuersi. Non moramur, quod patroni eius clamant, remouisse eum Deum ab his vniuersi partibus, asseruisse eius immensitatem, ideoque supra hominis captum ideam DEI posuisse. Concedemus id viris doctis, qui causam Hobbesii defendendam susceperunt; nihil aliud autem inde lucrabuntur, quam quod supra in argumento quoque morali obseruauimus, Hobbesium principiis semel imprudenter electis pertinacius adhaerentem maluisse sibi contradicere, quam errori nuntium mittere; et talia affirmauisse, quae inter se consistere nequeunt. Illud certe ex hoc loco luculenter demonstratur, quod Gundlingius negauerat, corpus omne, adeoque et Deum, quem corpus esse dixit, esse partem vniuersi. Quod quam absurdum sit de Deo statuere, quilibet intelligit, qui, quid Deus sit, nouit, et ipsius Hobbesii verbis subscribit^{k)}: *Figuram Deo adscribere esse contra honorem DEI, qui sit infinitus.* Praeterea ita de attributis Dei philosophatur Hobbesius, vt impietatis patroni et ipse eorum coryphaeus Spinoza fauentissima apud eum placita inueniant. e. g. Statuit, contra Dei honorem esse, ei attribuere proprie passiones, poenitentiam, iram, misericordiam^{l)}, immo attribuendo Deo voluntatem, non debere nos per voluntatem appetitum rationalem intelligere, qualis in homine est, sed diuinam potentiam, qua omnia, quae fiunt, efficit, et ita intellectum quoque Dei esse de diuina et incomprehensibili potentia intelligendum^{m)}. Licet enim Hobbesius corporeos passionum conceptus, quos solos homini tribuit, remouere videri velit, vident tamen, qui oculis non carent, cuncta eum ex vna diuinae potentiae, quam vnicum eius attributum verum agnoscit, modificatione deriuare. Nam vnicum eius nomen τὸ EST, existere, adeoque sola existentia comprehendendi, affirmat. Et eodem talo quoque stat assertio, in regno Dei naturali regnandi

i) c. 34. p. 183. seq.
k) Ibid. c. 31. p. 170.

l) loc. cit.
m) De Ciuit. s. 15. p. 259.

gnandi et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili, non vero a peccato antecedente: id quod omnem sanctitatis, aequitatis et iustitiae diuinae notionem euertere, et Deum sibi ipsi eripere, prudens quilibet fatebitur. Non disputabimus, qua animi voluntate quoue scopo, bono an malo, talia Hobbesius dixerit; lubenterque patimur, si quis excusationem afferat, eum potentiae idea delusum incommoda magis verba dedisse, quam prauos sensus induxisse; quamuis valde vereamur, vt vbique ita iuuari queat Hobbesius, ast concedendum quoque est, talia haec esse, quae fanis de Deo notionibus prorsus refragentur, et impietati portam latissimam aperiant, nefariisque consiliis occupatos facile ad atheismi scabiem seducant. Id quod reuera euenisse, vnus Ioannis Rostrae comitis exemplum probat, qui cum a detestabili, quo totus detentus erat, atheismo tandem ad meliores de Deo sensus rediret, fassus est, facellano suo Roberto Parsonio: stolidam Hobbesii doctrinam, quam tantopere fuerit admiratus et ipsum, et meliorem regni partem seduxisse. Obseruauit autem, qui *Conuersionis eius historiam* descripsit, GILB. BURNETVS ⁿ, eum de Deo Hobbesiano more sensisse, nempe esse quidem Deum maximam potentiam, at aliis tamen attributis, iustitiae, irae, bonitatis, etc. vacuam; hanc potentiam quidem secundum naturam et indolem suam res omnes condidisse, ast affectus, qui curam aut dolorem vel indignitatem et perturbationem indicant, habere nullos, adeoque nec amoris apud eum, nec odio, nec praemio, nec poenae locum esse. Quod reliquum est, non inficiandum, veritatis fulgore oculos Hobbesii perstringente, ex errore eum interdum ad se rediisse, et faniora attulisse, ast parum cum principiis eius cohaerentia. Monet etiam praestantissimus MOSHEMVS ^o, extremis vitae annis Hobbesium apologiam exarauisse, eaque omnia, quae in Leuiathane olim scripserat, sapientium iudicio subiecisse; testatum, se cum librum illum componeret, ingenii potius intemperantiae, quam rationi obsecutum esse, nec opiniones eo comprehensas postea defendisse. Antonium Wood id in Athenis Oxoniensibus memoriae prodidisse, et credibile esse, nil contra animi sententiam fecisse hominem, cum et natura procliuius esset, ad ea mordicus retinenda, quae semel complexus erat, et ita infectus arrogantia, vt vix sine conuiciis disputare posset, nec tum esset aliquid, quod metueret, quum aulae imprimis carus esset, magnaue Caroli II. regis beneuolentia frueretur. Non inuidemus Hobbesio hanc gloriam, resipuisse eum ab illis erroribus, quos nec philosophia sobria atque prudens probat, nec ferre potest reuelatio; fatemur autem, scrupulum nobis mouere de fide atque veritate narrationis Woodii auctorem *Vitae Hobbesii*, qui hanc palinodiam non modo prorsus tacet, et obiisse eum in iis opinionibus, quas reclusas et pias credebat, testatur, sed et narrat, ea quae de Hobbesio in anti-

quiti-

n) p. 87. et in Praef. p. 16. 25.
Hist. philos. Tom. V.

o) l. c. p. 74.
Z

tiquitatibus Oxoniensibus scripta sunt, magnam mutationem ab editore Ioanne Fello esse passa, eumque contra apologiam Hobbefii amarulentam epistolam operi adiecisse, in qua Malmesburiense animal, irritabile et vanissimum, aegre fert, negare, quod Leviathan liber sit publico damno notus et monstruosissimus. Haec enim anno *clō lō clxxiv* scripta sunt, quo extremam iam senectutem Hobbefius attigerat. Editoris itaque fide haec stentque cadantque; cum arrogantia et pertinacia philosophi huius, et imprimis theologorum contemptus, vix ferre videantur, vt respiciisse, et Leviathanis decreta tantopere sibi deamata damnauisse credatur. Falsus itaque Deum est Hobbefius, vt in summam cuncta contrahamus, sed talem, qui Dei nomine indignus est: vel si dicendum, quod res, vidit Dei existentiam naturamque esse certissimam: ast cum hanc cum absurdis principiis suis conciliare non posset, maluit de Deo ineptire, caussando, Deum nos non intelligere nec capere, adeoque honorandum quidem esse, non vero definiendum. Quod simili modo Epicuro quoque euenisse, eodem, quo Hobbefius, praeiudicio seductum, in cuius castris ille saepius militauit, suo loco ostendimus.

*Aduersarii
Hobbefii.*

§. XVIII. Talis cum fuerit Hobbefius, cumque paradoxa et inaudita plurima asseruerit, quae et noxia atque periculosa videbantur, et quadam pertinacia ab eo defendebantur, mirum non est, cateruas aduersariorum in eum insurrexisse, et non modo insulanos, sed et extra Britanniam viros doctissimos Hobbefium telis suis confixisse. Amplum conscripsit indicem eorum, qui signa aduersus Hobbefium sustulerunt, biographus eius. Inter quos prae aliis nomen tulerunt Ioannes Wallisus professor geometriae Sauiianus, Sethus Wardus, astronomiae professor Sauiianus, Ioannes Bramhallus, episcopus Derriensis, Robertus Boyle, Robertus Sharrockius, Gisbertus Cocquius, Richardus Cumberlandius, Henricus Morus, professor theologiae Cantabrigiensis, Radulphus Cudworthus, Samuel Parckerus, Iosephus Glanuil, et innumera fere cohors Britannorum aliorum, vt taceamus eos, qui aliud agendo Hobbefium refutarunt, Ioannem Franciscum Grandis, Io. Adamum Osiandrum, Regnerum a Mansvelt, Franciscum Schottenium ^p, etc. quorum plerique moralia Malmesburiensis senis principia improbarunt, nonnulli problemata eius geometrica exagitauerunt, quidam doctrinam naturalem confutauerunt. Brevissime Samuel Andreas dicitur LEIBNIZIO ^q. Inter hos vero Hobbefii antagonistas magnum intercedere discrimen, et diuerso pugnae euentu ac diuersa armorum vi et acie eos cum illo fuisse congressos, instituta comparatio docet clarissime. Et solide quidem atque eleganter omniumque optime
mora-

p) Plerosque aduersarios Hobbefii enumerant et scripta eorum recensent STRUVIUS in *Bibl. philos.* c. 8. §. 7. cum add. Lotteri et Kahlii THEMA S. *Hist. I. N.* p. 84. STOLIVS *Hist. lit. P.* III,

p. 635. BUNDEVS *Isag.* p. 1382. *Bibl. Iur. imperant.* l. c. Biographus Hobbefii p. 96.

q) Leibniziana p. 181.

moralem Hobbesii doctrinam aggressus esse iudicatus est ¹ RICHARDVS CUMBERLANDVS, tum cum manus cum Hobbesio confereret, theologiae baccalaureus, postea autem ad Petroburgensium episcopatum euectus, quem literis fata eripuerunt anno 1600 ccc xix. septem supra octoginta annos natum. Huic enim debemus *de Legibus naturae disquisitionem philosophicam, in qua earum forma, summa, capita, ordo, promulgatio et obligatio e rerum natura inuestigantur, quin etiam elementa philosophiae Hobbianae cum moralis, tum ciuilibus considerantur et refutantur* ². In hac tractatione auctor, methodum, qua dictamina rationis ex vno principio naturali deduci queant, ostendere conatus est. Illud autem eo redit: leges naturae omnes ad vnam de beneuolentia erga rationales omnes esse deriuandas, cuius etiam sanctionem ex effectis ab auctore natura tali beneuolentiae annexis euincere conatur. Quo pacto contrarium profus bello omnium in omnes Hobbesii principium supponens, cum Stoicis focalitatem introduxit, a Pufendorfio eodem tempore prolixè stabilitam. Cumque Hobbesius mathematicam quandam certitudinem secutus fuisse videri voluerit, ipse quoque propositiones vniuersales, ex hac beneuolentia naturali atque vniuersali oriundas reduxit ad idoneam similitudinem cum propositionibus matheseos vniuersalis de effectis computationis mathematicae, quae omnes quantitates inter se conferuntur. Hobbesium autem refutaturus, sibi ipsi illum et naturae dictamini repugnare ostendit, negantem leges diuinas proprie dictas vel e natura rerum disci posse, vel e sacris scripturis, nisi reuelatio cuique particulariter detur, quod scriptores sacri prophetae fuerint. In qua disceptatione licet maiora lumina, forte desiderari possint, acumen tamen, ordinem et ratiocinandi accuratorem in causa per se meliori, merito viri docti laudarunt. Aliam viam ingressus est ROBERTVS SHARROCKIUS, cui librum *de Officiis secundum ius naturale* ³ debemus; is enim lectione Hobbesium obruere, quam rationibus configere, maluit. GIBBERTVM COQVIUM pastorem Cockingensem autem in *Anatome Hobbesianismi* librum corrasisse theologo inepto dignum, nihilque attulisse memorabile, nisi quod ex Caluino atque Beza furripuerit, obseruatum NICOLAO HIERONYMO GVNDLINGIO ⁴, qui videndus. Alios, ne nimii sumus, tacemus.

§. XIX. Quamquam autem valde inuisa fuit Hobbesii doctrina, tantum tamen abest, vt sectatores nullos inuenerit, vt potius non solummodo multos habuerit, qui eius doctrinae plauserint, sed magnam quoque politicorum apud Britannos partem eius opiniones amplexum fuisse theologi angli conquesti sint. Cuius causam fuisse tradit vir summus, GILBERTVS BURNETVS ⁵, quod in tam corruptis eius aetatis, pra-

Sectatores
Hobbesii.

Z 2

¹) THOMAS I. C. REIMMANN, Hist. lit. Germ. P. VI. p. 99. STOLLIVS l. c. P. III. c. 2. p. 636. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 510.

²) Londini 1672. 4. Lubec. 1683. 8.

³) Oxon. 1660. 8. et cum obseru. SAM. REYHERI 1667.

⁴) Sel. Obs. T. I. Obs. 2. §. 3. p. 48. not. K.

⁵) loc. cit.

praecipue in aula, moribus Hobbefianorum principiorum vſus fuerit maximus et iucundiffimus. Fuerunt quoque nonnulli, qui in condendo iuris naturalis ſyſtemate (reliqua enim eius placita phyſica, mathematicaque cum ſatis infirma et illepidata ſunt, ſectatores inuenerunt fere nullos) eum ſecuti, meliorem et luculentiorẽ dare Hobbefianam philoſophiam conati ſunt. Inter quos laudari ſolet LAMBERTVS VELTHVYSEN, auctor *diſſertationis de Principiis iuſti et decori, continentis apologiam pro tractatu clariffimi Hobbii de Ciue*. Quamuis enim plus promiſiſſe in titulo, quam in ipſa tractatione praefitiſſe viſus ſit; obſcurus quoque et confuſus appareat, quo nomine caſtigatur CHRIST. THOMASIO²⁾, commendandus tamen in eo eſt, quod cum omnia ſe Hobbefii probare non poſſe afferat, de iure omnium in omnia et contra omnes, de pactis, velut fontibus legis etc. differere quidem conſtituerit ex ſtudio ſe ipſum conſeruandi, at illud non ex innata hominis corruptione deriuauerit, ſed ex conſideratione ſapientiae diuinae, et ordine ac fine hominis. Quo pacto Hobbefium non tam defendiſſe, quam emendauiffiſſe, et tolerabilioreſ ei ſenſus affinxiſſe iudicandus eſt^{a)}. Nonnullis ipſe quoque Gaſſendus in Hobbefianifmi conſpirationem tractus eſt, eo quod ius omne ex vtilitate atque pacto deriuauerit. Et valde quidem librum *de Ciue* Gaſſendo placuiſſe, ex eius epiſtola ad Samuelem Sorberium certum eſt^{b)}: aſt aliam viam inſtituiſſe Gaſſendum, Epicuri ſequacem, ex iis colligi poteſt, qui Dinienſem philoſophum ſecuti de philoſophia morali Epicuri ſuis locis diximus. Solent et alii huc trahi, eo quod ſtatum belli inter principia iuris naturalis non improbauerint, nominanturque Io. Chriſtophorus Becmannus^{c)}, Abrahamus Houtuyn^{d)}, Regiſius^{e)}, Hombergius: quibus eo nomine addi poteſt Gundlingius: Aſt hi licet tam malum et ineptum principium Hobbefii morale eſſe, quam tum facere aduerſarii ſolent, pernegent, Hobbefiani tamen dici non poſſunt, cum caetera eius placita integrumque ſyſtema non admittant. Ipſe vero Spinoza, haud ſemel Hobbefium preſſo pede ſecutus, certe plauſu famaue Hobbefii callide, vt ſolebat, ad incurſtandos errores ſuos vſus eſt, et imprimis negata attributa diuina, et aſſertam potentiam Dei abſolutam, aſtute ad partes ſuas defendendas augendasque adhibuit^{f)}.

*Hobbefius an
Epicureus?*

§. XX. Fama ergo magis, vel ſi mauiſ, infamia, quam ſectatorum numero et obſequio inclaruit philoſophia Hobbefiana. Ea vero vtrum a veterum philoſophorum quodam deſumta fuerit, et imprimis annon ab Epicuro accepta videri queat, a viris doctis quaefitum eſt. Et ipſum quidem

2) Colleq. menſtrua 1688. p. 343. Hiſt. I. N. p. 85.

a) BVDDEVS Hiſt. I. N. p. 35. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 50. STOLL. Hiſt. lit. P. III. c. 2. §. 9. p. 634. ſeq.

b) BVDDEVS Hiſt. phil. p. 512. GROENING. Bibl. iur. gent. Europ. p. 340.

c) THOMAS. loc. cit. p. 86.

d) PVFENDORF. App. de habitu relig. ad vitam ciuilem p. 196. 197.

e) Act. erud. 1692. p. 185. ſeq.

f) Vid. MOERHOFF. T. II. p. 117. MOSHEM. I. c. p. 1202.

dem Hobbesium omnes ante se philosophos Graecos, Latinos omniumque gentium tales iudicauisse, qui philosophiam moralem quasi facilem, nullo studio ambiendam, cuiuslibet ingenio naturali expositam et profitutam attrestauerint, ex praefatione libri de Ciue intelligitur. Ast viderunt tamen viri docti, et praecipue in Hobbesio examinando acuti atque perspicaces, pluscula eum habere, quae Epicuro debeat. Id instituta sententiarum et opinionum comparatione prolixè demonstrare aggressus est, et haud paruam eo modo nomini Hobbesiano cumulauit inuidiam SAMUEL PARCKERVS ^g. Idem RAPINO ^h quoque visum, licet is de inconstantia Hobbesii conqueratur, eo quod mox Epicureum se praestet, mox Peripateticum. Eodem nomine, licet tectius, Hobbesium inter impietatis patronos retulit RADVLPHVS CVDWORTHVS ⁱ. Tacemus MORHO-FIUM ^k, PVFENDORFIUM ^l, aliosque, quibus magna visa est intercedere affinitas inter ratas sententias Epicuri et placita physica atque moralia Hobbesii. Nos, si instituti nostri legibus ita poscentibus, sententiam ea de re nostram exponere licet, in huiusmodi comparatione caute incedendum esse putamus. Falluntur enim turpiter, et haud raro immerito philosophos odio cumulant, qui ob quandam opinionum similitudinem et affinitatem sectae alicui philosophum suo Marte et ingenio philosophantem adiciunt. Id quod de Hobbesio omnino pronuntiandum est. Cuius si systema integrum siue physicum sit, siue morale, cum systemate Epicureo comparetur, apparebit, potiore ea partem inter se dissentire. Ast quamuis eo nomine Epicureus minime dici possit Hobbesius, fatendum tamen, in duobus capitibus ita belle cum Epicuro eum conspirare, vt a verisimilitudine non abhorreat, si quis dicat, Hobbesium illa ab Epicuro mutuo accepisse. Quod enim docet Hobbesius, nihil nos comprehendere nec intelligere, nisi id fiat per sensum, adeoque quaecunque intellectui nostro obiecta obuersentur, sensibus definiri, et ideo omnia corpora esse atque partes vniuersi, immo ipsum Deum corpus esse dicendum; id prorsus Epicuri dogma est, qui cum non-enti corpus opponeret, cuncta quoque ad sensus reuocauit, adeo, vt Deos esse corpus negare non auderet, licet, non minus quam Hobbesius, a corpore crasso et ex atomis composito eos remoueret, vt suo loco demonstratum. Vno enim eodemque fonte physico nititur et Epicurus et Hobbesius. Alterum in morali argumento euenit, in quo placuit Hobbesio, affectuum, irae, misericordiae, benevolentiae locum in Deo haud esse, sed cuncta reduci ad eius potentiam, et ob hoc vnum Deum honorandum esse: ius autem omne ex pacto, quod suauis communis utilitas, deriuandum esse, nec fundamento alio naturali niti. Ast pari quoque ratione philosophatus est Epicurus, cui indignum diuina natura beata visum est, Deo iram, gratiam, et misericordiam tribuere; quique tantopere a rerum humanarum cura Deum remouit, vt nihil ab eo in actiones

homi-

Z 3

g) Disp. I. de Deo p. 86, 87.

h) Reflexion sur la philosophie §. 18. 17. p. 55. sur la physique §. 9.

i) loc. cit. c. 2. p. 72

k) loc. cit. p. 116.

l) Erid. Scand. p. 206.

hominum morales influxum habere possit, sed ius omne ex utilitate, patris et conuentionibus firmata prodeat. Vtrum autem in his capitibus adstruendis Epicuri hortos expilauerit Hobbesius, difficile dictu est; cum occasio satis ex vitae eius historia pateat, qua perductus ad ea placita fuit, etiam si de Epicuro nunquam cogitauisset. Alias suspiciones affert SAMUEL PVEENDORFIVS ^m, cuius verba ipsa adducemus, vt Lectori materiam ea de re cogitandi suppeditemus. Is ita scribit: *Arrisit Hobbesio potissimum vetus Epicureorum hypothesi, vel genii conuenientia, vel quod eam in praxi ciuitatum, omnia fere ad sui conseruationem et utilitatem referentium, conspiceret, vel etiam quod aliquando suspicatus sum, exemplo et aemulatione amicissimi viri, Petri Gassendi, qui cum in physicis maxime Epicureorum dogmata excolenda suscepisset, Hobbes eiusdem in moralibus tradita nouo schemate inducfa in theatrum orbis eruditi protrudere instituit. Nisi malis dicere, ipsum vim ingenii ostentare voluisse suscepta defensione hypotheseos tam exosae vulgo et paradoxae. A quo non multum abit, quod serenissimus Magnae Britanniae rex ante aliquot annos Samueli Sorberio de hoc Hobbesio dixerat: se illo viro vti in vicem vrsi ad molossorum vires tentandas et acuendas.* Nos Lectori relinquimus, vt, quamcunque velit, causam eligat: illud certum esse putamus, integri systematis, maxime moralis et ciuilib, hoc modo struendi causam fuisse Hobbesio statum patriae et conculcatam regiae partis auctoritatem, id quod ipse in praefatione libri *de Ciue* fatetur, cui cum videret Epicurea nonnulla fauere, facile fuit viro ingenioso ea in partes rapere; eo quod ipsi placuissent. Sapiebat enim in aliis nonnullis quoque Epicureisimam, et imprimis, cum spiritus eorumque operationem negaret ⁿ. Quod occasionem nonnullis dedit, Hobbesium spectrorum lemurumque terriculamenta noctu expauescentem, ridendi, quod philosophiae suae decretis non paruisset. Id quod negat eius biographus, nos fieri potuisse naturali effectu inuoluntario, aliter sentiente Hobbesio, credimus ^o.

*Delineatio
Philosophiae
Hobbesianae.*

§. XXI. Intelligi ex dictis potest, cuius indolis atque generis Hobbesii philosophia, in genere considerata fuerit. Specialem eius *διωρίσασιν* dare iam instituti ratio postulat. Ast prolixum nimis minutim omnia enarrare, in quibus a trita via abiit Malmesburiensis philosophus. Potiora philosophiae suae praecepta ipse in *Leuiathane* proposuit, in quem librum curis potestioribus editum potiora congeffit, quae ad fulciendum singulare, quod exstruxit, doctrinae aedificium facere iudicabat. Summam

^m) loc. cit.

ⁿ) Prolixe, in libro de Natura Hominis, breuius in *Leuiathane* id prosequitur.

^o) Causas varias affert BAYLE I. c. not. N. Veram autem causam illi facile intelligent, qui norunt ideas cum affectu tenero cerebri alte impressas saepius recurrere, et vna praesente totam idearum

cateruam coniunctim prodire, et tunc quoque pristinum affectum sequi. Ita enim in eum spectrorum noctu imprimi pueris, et potuisse inde quoque inuito Hobbesio recurrere, quoties idea noctis redibat, ex iis notum est, quae de associatione idearum tradidere philosophi.

nam ergo istius famosi libri accurate persequemur, ut hoc pacto facies philosophiae Hobbiana patescat. Cumque in eo illa, quae in computatione, siue logica sua, dixit, repetierit, vultus quoque philosophiae rationalis inde facile potest dignosci. Praemitemus autem, et carptim quidem, ex *Elementorum Philosophiae, sectione prima et secunda*, quae de corpore et de homine agunt, delibabimus ea, quae ad recte intelligendos, doctrinae moralis Hobbiana sensus facere possunt. De corpore, autem, id est, de natura rerum tractaturus philosophiam primam, generales et abstractas notionum physicarum definitiones exhibentem praemisit, quae eo magis notandae, quo magis abire a receptis scholae definitionibus ad innouandum dogmatum suorum typum Hobbefio placuit. Ita vero praecipit *P*:

I. Res non existentes nominibus suis intelligibiles et computabiles sunt: substernuntur enim ratiociniis nostris phantasmata nostra, quae rebus etiam sublatis seruamus.

II. Spatium est phantasma rei existentis, quatenus existentis, id est, nullo alio eius rei accidente considerato, praeterquam quod apparet extra imaginantem.

III. Tempus est phantasma motus, quatenus in motu imaginamur prius est posterius, siue successione.

IV. Spatium spatii et tempus temporis, pars vocatur, quando illud in hoc et praeterea aliud continetur.

V. Partes facere seu partiri spatium et tempus nihil aliud est, quam in ipso aliud atque aliud considerare.

VI. Vnum dicitur quando spatium vel tempus consideratur inter spatia vel tempora alia.

VII. Numerus est vnum et vnum, et sic deinceps.

VIII. Componere spatium vel tempus, est primo vnum post aliud, deinde omnia simul ut vnum considerare.

IX. Quod autem pro omnibus, ex quibus constat, sic ponitur, vocatur, totum, et illa singula, quando ex totius diuisione rursus seorsim considerantur, partes eius sunt.

X. Totum nihil recte appellatur, quod non intelligitur ex partibus componi et in partes diuidi posse.

XI. Duo spatia inter se contigua dicuntur, inter quae aliud spatium nullum est.

XII. Partium ea quae inter partes alias intercipitur media, quae vero non est posita inter duas alias partes, extrema siue terminus dicitur.

XIII. Potentia finitum, id est terminabile dicitur spatium vel tempus, quando numerus spatiorum vel temporum finitorum assignari potest, quo maior numerus eorundem in eo spatio vel tempore esse non potest. Potentia

tia autem infinitum est, in quo maior numerus dari potest, quam qui sit datus.

XIV. Quicquid diuiditur, diuiditur in partes rursus diuisibiles, adeoque non datur minimum diuisibile.

XV. Corpus est quicquid non dependens a nostra cogitatione cum spatii parte aliqua coincidit vel coëxtenditur.

XVI. Accidens est modus corporis iuxta quem concipitur, vel facultas corporis, qua sui conceptum nobis imprimit.

XVII. Extensio corporis idem est, quod magnitudo eius, quae non dependet a cogitatione nostra.

XVIII. Spatium, quod cum corporis cuiuscunque magnitudine coincidit, illius corporis vocatur locus, qui tamen a magnitudine locati differt; et non a superficie ambientis, sed in solido spatio consistit.

XIX. Spatium quod a corpore occupatur plenum, quod non occupatur vacuum appellatur.

XX. Corpora contigua sunt, inter quae nullum est spatium, continua quorum est pars communis, et plura, quorum quaelibet duo proxima sunt continua.

XXI. Motus est continua vnus loci relictio et alterius acquisitio; locus autem qui relinquitur terminus a quo, qui acquiritur, terminus ad quem dici solet.

XXII. Quiescere dicitur, quod per aliquod tempus in eodem loco, motum autem, quod fuit prius in alio loco, quam nunc est.

XXIII. Corpora aequalia inter esse dicuntur, quae eundem locum possidere possunt.

XXIV. Vnius et eiusdem corporis vna et eadem semper est magnitudo.

XXV. Aequalis motus est, cum vnus velocitas, per omnem eius magnitudinem computata aequalis est alterius velocitati, per omnem item magnitudinem computatae: par ratio est motus maioris et minoris.

XXVI. Motus magnitudo ita computata, vis vulgo dicitur.

XXVII. Quod quiescit, semper quiescere intelligitur, nisi sit aliud aliud corpus praeter ipsum, quo supposito quiescere amplius non possit.

XXVIII. Corpus interire aut generari non potest, sed tantum sub diuersis speciebus aliter atque aliter nobis apparet, et proinde aliter atque aliter nominatur. At accidentia generari et interire possunt, non vero, nisi improprie possunt dici, quod moueantur.

XXIX. Accidens propter quod corpori alicui certum nomen imponimus, siue quod subiectum suum denominat, essentia dici solet.

XXX. Materia prima merum nomen est, et significat corpus generaliter sumtum.

XXXI. Corpus agere dicitur in illud corpus, in quo aut generat accidens aliquod, aut destruit.

XXXII.

XXXII. Accidentis siue agentis siue patientis, sine quo effectus non potest produci, vocatur causa sine qua non, et necessarium per hypothefin.

XXXIII. Causa simpliciter, siue causa integra est aggregatum omnium accidentium tum agentium quotquot sunt, tum patientis, quibus omnibus suppositis intelligi non potest, quin effectus vna sit productus, et supposito, quod vnum eorum desit intelligi non potest, quin effectus non sit productus.

XXXIV. Accidentium requisitorum ad effectum in agente aggregatum producto effectui vocatur causa efficiens; in patiente causa materialis. Vbi autem effectus nullus est, ibi nulla est causa.

XXXV. Causa integra ad producendum effectum suum semper sufficit.

XXXVI. Effectus productus est eodem instante, quo causa integra, habetque causam necessariam.

XXXVII. Generatio effectuum continua est.

XXXVIII. Agentia et patientia eadem, diuersis temporibus sed similiter disposita, similes effectus producant.

XXXIX. Causa motus non est, nisi in contiguo et moto corpore.

XL. Mutatio omnis est motus.

XLI. Accidentia respectu accidentium quae antecedunt, siue tempore priora sunt, si ab illis non dependent, vt a causis, contingentia appellantur.

XLII. Causae et effectui respondent, immo idem sunt potentia et actus.

XLIII. Quo instante potentia fit plena eodem producit in actum.

XLIV. Potentia actiua et passiuua tantum sunt partes potentiae plenae.

XLV. Actus impossibilis est, ad quem producendum nulla vnquam erit potentia plena.

XLVI. Qui actus impossibilis non est, necessarius est, quia quodcumque possibile est aliquando produci, eo ipso necessario producet, alias impossibile esset.

XLVII. Itaque quicumque actus futurus est, necessario futurus est.

XLVIII. Quaecumque contingunt, contingunt a causis necessariis, vocantur autem contingentia, respectu aliorum euentuum a quibus non dependent.

XLIX. Potentia actiua consistit in motu.

L. Causa formalis, quae est essentia, et finalis, quae est finis ad causas efficientes pertinent.

LI. Cognitio essentiae est causa cognitionis rei.

LII. Differre inter se duo corpora dicuntur, cum de vno eorum dicitur aliquod, quod de altero dici non potest eodem tempore.

LIII. Omnia corpora differunt inter se numero; differunt autem magnitudine, quorum alterum altero maius est.

LIV. Cor-

s) c. II. p. 70. seq.

LIV. Corporis cuiuscunque cum alio quocunque corpore similitudo vel dissimilitudo, vel aequalitas vel inaequalitas, ratio eius dicitur.

LV. Relatio non est nouum accidens, sed aliquid eorum quae inerant, ante relationem siue comparisonem factam.

LVI. Causae accidentium in utroque relato sunt causae relationis.

LVII. Si dimensionis lineae sint determinatae, oritur inde quantitas.

LVIII. Magnum et paruum nullo modo intelligi possunt, nisi per comparisonem. Comparatur autem vnaquaeque magnitudo vel ad minorem, vel ad maiorem, vel ad aequalem *.

LIX. Aestimatio siue comprehensio magnitudinis per comparisonem dicitur ratio: eaque est vel arithmetica vel geometrica.

LX. Conatus est motus per spatium et tempus minus, quod datur, id est, determinatur, siue expositione vel numero assignatur *.

LXI. Impetus est ipsa velocitas, sed considerata in puncto quolibet temporis in quo fit transitus.

LXII. Resistentia est in contactu duorum mobilium conatus conatui, vel omnino vel ex aliqua parte contrarius.

LXIII. Vis est impetus multiplicatus siue in se, siue in magnitudine mouentis, qua mouens plus vel minus agit in corpus quod resistit.

LXIV. Duae sunt philosophandi methodi, altera a generatione ad effectus possibiles, altera ab effectibus *φαινόμεναις* ad possibilem generationem *.

LXV. Sensio insentiente nihil aliud est, praeter motum partium aliquarum intus in sentiente existentium, quae partes motae organorum quibus sentimus, partes sunt.

LXVI. Sensionis immediata causa est in eo, quod sensationis organum primum et tangit et premit; illud autem obiectum vocari solet.

LXVII. Ex his integra sensationis definitio nascitur, quod fit ab organi sensorii conatu ad extra, qui generatur a conatu ab obiecto versus interna, eoque aliquandiu manente per reactionem factum phantasma.

LXVIII. Subiectum sensationis ipsum est sentiens; obiectum est id quod sentitur, phantasma sentiendi actus.

LXIX. Non permittit natura sensationis, ut plures res simul sentiantur.

LXX. Imaginatio est propter obiecti remotionem languescens vel debilitata sensio.

LXXI. Ortus perpetuus tum sentientibus tum cogitantibus phantasmatum, solet appellari animi discursus, et communis est hominibus et brutis.

LXXII. Phantasmata dormientium somnia sunt.

LXXIII. Et metus, et sceleris conscientia, et nox, et loca consecrata, adiuta apparitionum historiis phantasmata horribilia etiam vigilantibus excitant, quae spectrorum et substantiarum incorporearum nomina pro veris rebus imponunt.

LXXIV. Aliud

*) c. 12. p. 73.

u) c. 13. p. 77.

x) c. 15. p. 106.

y) c. 25. p. 192.

LXXXIV. Aliud sensationis genus est voluptas et dolor, orta ab organi parte extrema per continuam actionem versus cor.

LXXXV. Conatus primi motus animalis sunt appetitus et fuga, quos sequitur spirituum animalium in nervos impulsio et rursus retractio, quos sequuntur turgescencia vel relaxatio musculorum et denique artuum extensio vel contractio, qui est motus animalis.

LXXXVI. Accedente ad appetitum deliberatione, siue serie cogitationum, oritur inde voluntas.

LXXXVII. Causa appetitus existente integra, necessario sequitur voluntas; adeoque voluntati libertas a necessitate non conuenit. Concedi tamen potest libertas faciendi ea, quae volumus ^z.

LXXXVIII. Magnitudo et duratio vniuersi est inscrutabilis.

LXXXIX. Locus in vniuerso vacuus nullus est.

LXXX. Descensus grauium non est ab ipsorum appetitu, sed a vi aliqua telluris ^a.

LXXXI. Differentia grauitatum oritur a differentia impetuum, quibus grauium elementa impingunt.

LXXXII. Sermo siue oratio est vocabulorum contextus arbitrio hominum constitutorum, ad significandam conceptuum seriem earum rerum, quas cogitamus. Significationes ergo naturales, ex necessitate naturae ortae, sermonem non constituunt ^b.

LXXXIII. Scientia et demonstratio oriuntur ex cognitione causarum.

LXXXIV. Theoremata demonstrabilia sunt in iis tantum rebus, quarum causae in nostra potestate sunt, in ceteris tantum demonstrabile est, ita esse posse.

LXXXV. Causae appetitus et fugae, voluptatis et molestiae sunt ipsa obiecta sensuum. Est itaque agere quidem appetentibus liberum, non vero appetere.

LXXXVI. Omnes res, quae appetuntur, bonae vocantur, quae fugiuntur, malae ^c.

LXXXVII. Bonum autem vel verum vel apparens est, inter vera primum sua cuique conseruatio: contra malorum omnium primum, mors.

LXXXVIII. Affectus seu perturbationes animi sunt appetitionis et fugae species, assumtis differentiis ab obiectorum, quae appetimus fugimusue diuersitate et circumstantiis ^d.

LXXXIX. Consistunt autem affectus in diuersis motibus sanguinis et spirituum animalium, prout se varie modo expandunt, modo ad fontem reiciunt: quorum motuum causae sunt phantasmata circa bonum et malum in animo excitata.

XC. Ingenia, id est, hominum ad certas res propensiones oriuntur a

Aa 2

tempe-

z) c. 26. p. 203.

a) c. 30. p. 250.

b) De Hom. c. 10. p. 58.

c) c. 11. p. 62.

d) c. 12. p. 68.

temperie, ab experientia, a consuetudine, a bonis fortunae, ab opinione de se ipso, ab auctoribus. Quibus mutatis mutantur ingenia ^c.

XC. Ingenia quando affluendo ita confirmata sunt, ut facile, nec reluctante ratione suas edant actiones, dicuntur mores: qui si boni sint, virtutes, si mali, vitia appellantur.

XCII. Quoniam non eadem omnibus bona et mala sunt, contingit eodem mores ab aliis pro virtutibus haberi, ab aliis pro vitiis.

XCIII. Itaque nisi in vita civili virtutum et vitiorum communis mensura non inuenitur: quae mensura ob eam causam alia esse non potest praeter vnus cuiusque ciuitatis leges.

XCIV. Religio est hominum, qui Deum sincere honorant, cultus externus ^f.

XCV. Fides praeterquam eam qua credimus Deum condidisse, et regere omnia, si sit de rebus quae supra naturae humanae captum posita sunt, opinio est, quae nascitur ab auctoritate dicentium. Homini ideo priuato sine miraculo fides haberi in religionis actu non potest.

XCVI. Quod si religio ab hominibus priuatis non dependet, tunc necessarium est, cessantibus iam diu miraculis, ut dependeat a legibus ciuitatis.

XCVII. Religio itaque philosophia non est, sed in omni ciuitate lex, et propterea non disputanda, sed implenda.

XCVIII. Cultus publicus sine ceremoniis esse non potest, nam cultus publicus is est, quem in signum habitus honoris Deo exhiberi ab omnibus ciuibus, idque locis et temporibus constitutis imperauit ciuitas. Itaque iudicandi quid sit decorum, quid non, in publico cultu Dei penes ciuitatem ius est. Signa haec non a natura operis tantum, sed etiam ab arbitrio ciuitatis pendent.

Haecenus ex multis praecipua ex Hobbesio adducta palam faciunt, quibus fundamentis suam philosophiam inaedificauerit. Ipsum iam aedificium eius in Leuiathane exstructum expendendum est, ut intelligatur, cui fini tantam definitionum, ex parte paradoxarum molem congefferit. Ipse enim nonnulla repetiit, ut totius systematis *συνάφεια* apertius constaret. Ita vero porro praecipit:

§. XXII. I. Nulla est animi conceptio quae non fuerat ante genita in aliquo sensuum, vel tota simul, vel per partes. Ab his autem primis conceptibus omnes postea deriuantur ^e.

II. Origo itaque omnium sensus est: causa autem sensationis externum, corpus, siue obiectum, quod premit vnus cuiusque organum proprium vel immediate vel mediate.

III. Sensio fit cum obiectum organum premendo mediantibus neruis et membranis continuum efficit totum introrsum in cerebrum, et inde ad cor;

e) c. 15. p. 73.

f) c. 14. p. 77.

g) c. 1. p. 2.

cor; vnde nascitur cordis resistentia et ἀντιρροια, siue conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum, qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Haec apparitio siue phantasma vocatur sensus.

IV. Qualitates sensiles sunt in ipso obiecto nihil aliud praeter materiae motum, quo obiectum in organa sensuum diuersimode operatur. Ergo obiecta species non emittunt.

V. Simul ac corpus mouebitur, fiet id in aeternum, nisi motus eius ab alio extingatur: idque tantum fit gradatim: id in homine quoque obtinet ^b.

VI. Est itaque imaginatio sensio deficiens, siue phantasma dilutum et euanidum; cuius causa est praecoccupatio organorum ab obiectis aliis.

VII. Imaginatio et memoria eadem res sunt, illa vocatur quando phantasma consideretur, haec, fidelitio. Memoria multarum rerum experientia dicitur.

VIII. Imaginatio, quae oritur ex sensione plurium partium, vocatur composita.

IX. Imaginationes dormientium somnia sunt, quae ipsae quoque ante extiterunt vel integrae vel per partes in sensu; exoriuntur autem ab agitatione partium internarum corporis sentientis.

X. Varia intemperies partium corporis internarum, varia efficit somnia.

XI. Inter somnium et cogitationes vigilantium distinguere difficillimum tunc est, quando casu aliquo factum est, vt minime animaduertamus, nos dormiisse. Ita deceptus Marcus Brutus, quod dormitans habuit phantasma terribile, vigilantem se vidisse sibi persuasit. Hoc pacto etiam ex affectu vehementiore imaginatione commota, homines spiritus, umbras, spectra se videre credunt.

XII. Metu spectrorum et phantasmatum sublato, multa ruunt, quibus nituntur astutia, superstitio, et artes aliae, quibus ciues in omni ciuitate male reguntur.

XIII. Imaginatio quae a sermone vel aliis signis voluntariis nascitur, appellatur intellectus, communisque est hominibus cum bestiis. Habet tamen homo intellectum quoque peculiarem.

XIV. Series imaginationum, siue successio vnus cogitationis ad aliam gignit discursum mentalem ⁱ.

XV. Nulla autem est transitio ab vna cogitatione ad aliam, cuius similis non extiterat ante in sensione.

XVI. Discursus mentalis duplex est, irregularis, vagus et inconstans, in quo tamen quaedam potest deprehendi cogitationum cohaesio; et regulatus, qui ad finem quendam obtinendum adhibetur.

XVII. Discursus quando a designato aliquo fine regitur, vocatur inuestigatio, vnde solertia oritur, quae est venatio quaedam per sua vestigia

A a 3

aliqu-

h) c. 2. p. 4.

i) c. 3. p. 9.

alicuius causae vel effectus praesentis aut praeteriti: haec reminiscencia dicitur.

XVIII. Discursus siue cogitatio de euentu futuro gignit prudentiam et providentiam.

XIX. Signum est antecedenti euentui euentus consequens.

XX. Humani animi actus nullus est naturaliter infusus, talis ut ad exercitium eius nulla alia re indigeat, praeterquam nasci hominem et usum habere quinque eius sensuum: reliqui acquisiti sunt.

XXI. Quicquid imaginamur, finitum est, nulla ergo est idea neque conceptus vocis, infinitus. Ratio haec est, cur nomen Dei vsurpemus, non ut illum concipiamus, sed ut honoremus.

XXII. Nemo itaque concipere potest, nisi ut sit in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuisibile in partes: neque aliquid esse totum in vno loco, et totum in altero, tempore eodem, neque duas vel plures res eodem tempore esse posse, eodem loco.

XXIII. Conuersio discursus mentalis in verbalem, fit sermone. Sermo consistit ex nominibus; nomina aut propria sunt aut communia ^k.

XXIV. Verum et falsum attributa sunt non rerum, sed orationis; vbi autem oratio non est, ibi neque verum est, neque falsum, quanquam error esse possit.

XXV. Consistit itaque veritas in ordinatione recta nominum, quando aliquid affirmamus. Hinc necessitas definitionis intelligitur apud eum, qui ad veram scientiam tendit.

XXVI. Res nominata est, quaecumque cogitari vel in ratiocinatione considerari potest, siue alteri addi ad conficiendam summam vel subtrahi.

XXVII. Actio ratiocinandi vocatur syllogismus, et est consequentiae dicti vnus ad alterum coniunctio.

XXVIII. Dantur nomina insignificantia, quae vel nulla definitione explicata sunt, vel quorum significationes sunt inconsistentes; huius generis est, substantia incorporea.

XXIX. Intellectus, qui homini proprius est, est conceptus natus a sermone. Hunc bruta non habent.

XXX. Inde sequitur affirmationes falsas easdemque vniuersales intelligi haud posse.

XXXI. Qui ratiocinatur, vel totum quaerit additione partium, vel residuum subtractione partis a parte: id quod, si verbis fiat, nihil aliud est, praeter conceptionem consequentiae nominis partis ad nomen totius, vel nominum totius et partis ad nomen partis reliquae. Quicquid ergo arithmetici faciunt in numeris, geometrae in lineis, id logici faciunt in nominibus ^l.

XXXII. Est ratio itaque recta, si pro facultate animi sumitur computatio

k) c. 4, p. 171

l) c. 5, p. 20.

tatio nominum generalium, quae ad notationem siue significationem cogitationum nostrarum recipiuntur.

XXXIII. Vfus rationis est multarum consequentiarum a primis nominum definitionibus remotarum inuentio.

XXXIV. Quando aliquis ratiocinatur sine vsu verborum, si id, quod verisimile est, neque praecessit, neque sequitur, id in ratiocinante vocatur error, sed quando ratiocinamur in verbis vniuersalibus, si incidamus, in conclusionem vniuersalem eamque falsam, oritur absurditas, id est, oratio insignificans.

XXXV. Ratio non est nobiscum nata sicut sensus et memoria, nec sola experientia acquisita, sed industria; scilicet apta in primis impositione nominum; deinde methodo recta procedendo a nominibus ad propositiones, et a propositionibus ad syllogismos, donec veniatur ad cognitionem consequentiarum nominum omnium, quae ad scientiam pertinent. Est enim scientia cognitio consequentiarum vnus facti ad alterum.

XXXVI. Sicut experientia multa fit prudentia, ita scientia multa sapientia est.

XXXVII. Scientiae signa certa et infallibilia sunt, quando, qui scire se dicit, idem alterum docere et veritatem perspicue demonstrare potest.

XXXVIII. Duo sunt motuum in animalibus genera ipsis propria; quorum vnus est vitalis, alter animalis, ille inuoluntarius, hic voluntarius.

XXXIX. Conatus siue motus in animo, qui fit versus causam suam, vocatur appetitus siue cupido, si vero est conatus recedendi, a re aliqua, vocatur auersio. Ex quo intelligitur verum motum adesse.

XL. Quae cupiunt homines, ea amare dicuntur, quae fugiunt, odio habere: quae neque cupiunt, neque fugiunt, contemnere.

XLI. Quicquid appetitus in homine quodcunque obiectum est, illud appellatur bonum; quod auersionis obiectum est, vocatur malum.

XLII. Bonum, quod signis apparentibus promittitur, vocatur pulchrum, et malum, turpe; illius diuersae sunt species, vna in promissione, quae pulchritudo, altera in re, quae dicitur bonitas, tertia in fine, quae est iucunditas; ea vero in medio dicitur vtilitas.

XLIII. Omnis obiecti actio huiusmodi est motus vel conatus consistens in appetitu vel fuga obiecti; apparitio autem istius motus, vocatur voluptas aut molestia animi. Ideo appetitus omnis amorque coniunctus est cum voluptate aliqua, et odium ac fuga cum molestia.

XLIV. Voluptates vel a praesentis obiecti sensatione oriuntur, et sunt sensuales; aliae ab expectatione et praeuisione finium, vel consequentiarum rerum emergunt, haec sunt voluptates animi; diuiduntur autem in gaudium et dolorem.

XLV. Passiones istae simplices, appetitus, cupido, amor, auersio, odium, gaudium et dolor a diuersis considerationibus quandoque variantur etiam nomi-

nominiibus, nempe prout vel videntur aliis successurae, vel prout obiectum appetimus aut fugimus, vel prout multae simul considerantur.

XLVI. Hinc oriuntur affectuum siue passionum nomina; e. g. religio est metus potentiarum inuisibilium; quae si publice acceptae sint, religio est, si non sint, superstitio, si potentiae illae reuera tales sint, religio recta.

XLVII. Totum passionum aggregatum, tam diu durans, quousque res effecta fit, vel reiecta vocatur deliberatio.

XLVIII. In deliberatione appetitus ultimus siue auersio actioni, de qua deliberatum est, immediate adhaerens vocatur voluntas; actus inquam, non potentia volendi. Vnde sequitur, bestias, quia deliberant, voluntate praeditas esse.

XLIX. Perpetuus in rebus cupitis bonus successus felicitas est.

L. Discursus siue cogitatio, an fiet, vel non fiet, praesumptionem relinquens, dicitur opinio.

LI. Sicut in deliberatione appetitus ultimus est voluntas; ita in quaestione praeteriti vel futuri opinio ultima est iudicium, siue sententia finalis.

LII. Series tota opinionum alternarum dicitur dubitatio.

LIII. Conscientia est cuiusque facti vel cogitati secreta cognitio.

LIV. Si discursus incipit ab alicuius alterius hominis affirmatione, de cuius neque veracitate neque cognitione dubitamus, oritur fides, et si rei, creditio.

LV. Virtus in omni re aliquid est propter eminentiam spectabile, consistitque in comparatione.

LVI. Virtutes intellectuales sunt facultates animi illae, quas laudare, magnificere, et sibimetipsis inesse cupere homines solent, et vulgo bonum ingenium vocantur. Eae autem vel naturales vel acquisitae sunt.

LVII. Illi qui similitudines maxime animaduertunt, aliis raro animaduertas, bonum habere dicuntur ingenium, id est bonam phantasiam; qui vero rerum cogitarum differentias dissimilitudinesque maxime obseruant, id est, qui inter rem et rem bene distinguunt, bonum iudicium.

LVIII. Ingenium acquisitum methodo et doctrina nullum est praeter rationem, quae orta a recto sermonis usu producit scientias.

LIX. Ingeniorum diuersitas oritur a passionibus, differentia autem passionum partim a diuersa corporum constitutione, partim a diuersitate consuetudinum et educationis: possunt autem omnes reduci ad potentiam.

LX. Infania est enormis ingensque passio: tales fuerunt, quos euangelica historia vocat, stilo Iudaico, daemónicos.

LXI. Potentia cuiusque est mediorum omnium, quae habet ad bonum aliquod futurum adipiscendum aggregatum; estque vel naturalis, vel instrumentalis.

LXII. Humanarum potentiarum maxima est illa, quae ex vnitorum plurimorum

n) c. 7. p. 32.

e) c. 8. p. 34.

p) c. 10. p. 43.

rimorum hominum in vnam personam consensu est composita, siue illa persona naturalis sit, vt homo, siue artificialis, vt ciuitas.

LXIII. Dignitas est valor seu pretium hominis tantum, quanti potentiae eius vsu aliquis vellet emere.

LXIV. Manifestum facere, quanti aliquem aestimemus, honorare vocamus. Huc pertinet, opem poscere, honorare, loco cedere, amare, laudare, adorare, credere, fidere, consilium alicuius audire, imitari.

LXV. Mores vocantur humani generis qualitates illae, quibus pax conseruatur, et ciuitatis status confirmatur.

LXVI. Vitae praesentis felicitas non consistit in tranquillitate siue reque animi, quae in hac vita ob motum perpetuum locum haud habet.

LXVII. Sed felicitas est progressus perpetuus ab vna cupiditate ad aliam. Ad hanc metam non vna via omnium procedunt actiones: alii enim cupiditate potentiae, alii honorum, alii otii et voluptatis, alii scientiarum, alii laudis vel famae post mortem etc. ducuntur, hinc ingens morum diuersitas oritur.

LXVIII. Causas cognoscendi amor hominem ab effectus consideratione ad quaerendam causam acuit, et rursus causam causae, donec veniatur ad cogitationem hanc causam aliquam esse aeternam, siue qua prior esse nulla potuit. Adeo vt, qui profunde in rerum naturalium contemplationem se immerferit, impossibile sit, quin inde disponatur, ad credendum vnum esse Deum et aeternum, quamquam ideam naturae diuinae animo concipere non possit.

LXIX. Ex ignorantia causarum verarum oritur anxietas; ex illa metus perpetuus, cuius obiectum sunt potentiae inuisibiles, ex quo oritur religio.

LXX. In his autem quatuor rebus, metu spirituum, ignorantia causarum secundarum, cultu eorum, quae timentur, et sumtione fortuitorum pro prognosticis consistit religionis semen naturale.

LXXI. Semina autem haec a duobus hominum generibus culturam nata sunt. Primum genus eorum est, qui secundum suas ipsorum phantasias religionum auctores extiterunt: alterum eorum, quibus ab ipso Deo praescripta et praecepta religio fuit. Vtrorumque autem consilium erat, initiatos suos sibi reddere obedientiores. Illorum religio pars politicae, horum politica pars religionis est.

LXXII. Tum corporis tum animae facultatibus aequales inter se produxit natura homines.

LXXIII. Ab aequalitate naturae oritur vniciuique ea quae cupit acquirere spes, cum laesione alterius.

LXXIV. In tanto et mutuo hominum metu securitatis viam meliorem habet nemo anticipatione, id quod sui quoque conseruatio postulat.

LXXV.

q) Cap. 11. pag. 49.

r) Cap. 13. p. 67.

LXXV. Itaque dominii acquisitio per vim unicuique, ut ad conseruationem propriam necessaria concedi debet.

LXXVI. Quamdiu nulla est potentia coërciua, tam diu conditio hominum est belli vnus cuiusque contra vnum quemque: quicquid autem bello omnium contra omnes naturaliter adhaeret, idem hominum sine alia securitate, quam quae a cuiusque robore et ingenio expectari potest, necessario comitatur. In hac ergo conditione nullus industriae locus est, quia nullus fructus, nulla terrae cultura, nullae artes, neque societas, sed mortis violentiae metus.

LXXVII. Bello omnium contra omnes consequens est, ut nihil dicendum sit iniustum, vi et dolo in bello obtinentibus, nihil proprium, dominium nullum.

LXXVIII. Passiones quibus homines ad pacem perducere possunt, sunt metus, praesertim vero metus mortis violentae, et cupiditas rerum ad bene viuendum necessariarum, et spes per industriam illa obtinendi.

LXXIX. Ius naturale est, libertas quam habet vnusquisque potentia sua ad naturae suae conseruationem suo arbitrio vtendi, et illa omnia, quae eo videbuntur tendere, faciendi.

LXXX. Libertas est impedimentorum externorum absentia.

LXXXI. Lex naturalis est regula generalis ratione excogitata, qua vnusquisque, id quod ad damnum suum sibi tendere videbitur, facere poterit.

LXXXII. In conditione hominum naturali omnium in omnia ius est, ipsis hominum corporibus non exceptis.

LXXXIII. Quamdiu ergo ius illud retinebitur, nulla cuiquam, etsi fortissimus sit, securitas esse poterit.

LXXXIV. Rationis ergo regula generalis est: pacem quidem, dum obtinendae eius spes est, quaerendam esse, quando autem haberi non potest, auxilia vnicuique quaerere et illis vti licitum esse.

LXXXV. Inde oritur secunda: oportere vnumquemque quoties paci et defensionem propriae prouisum erit, a iure suo in omnia, ceteris idem facere paratis, decedere, contentumque esse eadem libertate, quam ceteris concedi vellet.

LXXXVI. In rem aliquam ius suum deponit, qui libertate illa se priuat, quam habet ceteros impediendi, quo minus quilibet eorum iure suo vtatur in rem eandem.

LXXXVII. Deponitur ius vel simplici renuntiatione, quae in medium abicit, nemini tribuens, vel translatione ad alium: idque debet fieri signis idoneis.

LXXXVIII. Quotiescunque ius suum derelinquit aliquis, vel transfert, ea causa id facere intelligitur, ut reciproce ab eo, cui translatum est, ius aliquod vel bonum accipiat.

LXXXIX.

LXXXIX. Translatio iuris mutua contractus dicitur.

XC. Qui ius aliquod transfert, etiam usum rei, quantum in se est, transfert.

XCI. Pactum etiam si metu extortum fit in conditione tamen hominum validum est, eo quod contractus est.

XCII. Pactum prius posterius inuolidum reddit.

XCIII. Ad pactorum praestationem constringendi vim habent duo auxilia, vel quia fallere indignum, vel ob metum damni a violatione pacti: metus autem vel est potentiarum inuisibilium, qui est in religione, vel metus potentiae humanae, in ciuitate. Quae ubi non est, solus metus inuisibilis potentiae firmare pactum potest, et hinc iusiurandum ortum est.

XCIV. Tertia lex naturae est, praestanda esse pacta. In hac lege consistit natura iustitiae, quae est pactorum praestatio: ea autem valida esse incipiunt, quando constituta est ciuitas, quae ad praestationem cogere potest.

XCV. Iustitia commutatiua est iustitia contrahentium, distributiua arbitri cui fides adhibetur.

XCVI. Quarta regula est: qui beneficium gratis datum accipit, conari debet, ne danti iusta causa fit beneficii dati poenitendi.

XCVII. Quinta regula est: ut se quisque commodum praestet, ob ingeniorum diuersam aptitudinem ad societatem.

XCVIII. Lex naturae sexta est: ut unusquisque accepta temporis futuri cautione praeteritas iniurias poenitentibus et petentibus condonet.

XCIX. Septima est: in ultionibus non respiciendum esse ad magnitudinem mali praeteriti, sed ad magnitudinem nascituri boni.

C. Octaua est: ne quis alium facto, verbo, vultu aut gestu odisse vel despiciere se significet.

CI. Nona est: habendos omnes homines inter se natura aequales.

CII. Decima regula est: ut in pace ineunda nemo referuari sibi possit ius aliquod, quod cuiquam ceterorum referuatum nolit.

CIII. Vndecima postulat: ut arbiter datus in utramque partem aequus sit.

CIV. Duodecima praecipit; ea quae diuidi non possunt, eorum usum communem esse.

CV. Decima tertia docet: ius integrum vel possessionem primam sorte determinandam.

CVI. Decima quarta praescribit: quarum rerum neque usus communis, eae res vel primi occupantis vel primogeniti sunt, sorte acquisite.

CVII. Decima quinta est: ut pacis mediatoribus ire et redire tuto liceat.

CVIII. Decima sexta iniungit: in sententia arbitri acquiescere.

CIX. Decima septima, esse arbitrum idoneum in causa propria, quemlibet prohibet.

CX. Decima octaua eiusdem generis est, vetans, ne pro arbitro recipiatur cui lucrum, dignitas vel voluptas a victoria partis alterius manifeste oritura est.

CXI. Decima nona postulat: vt in quaestione facti iudicetur secundum testes.

CXII. Leges naturae semper obligant in foro interno, non autem semper in externo, ibi vitium, hic crimen est.

CXIII. Legum naturalium scientia vera et sola ethica est. Ea autem alia non est, praeter scientiam earum rerum, quae in congressibus et societate hominum bonae vel malae sunt.

CXIV. Persona est is, qui suo vel alieno nomine res agit, si suo, propria est, si alieno repraesentatiua dicitur: Est haec breuis adumbratio ipsis Hobbessii verbis facta, eorum fundamentorum, quae ex philosophia rationali, naturali et morali ad constituendam nouam moralem doctrinam confarcinavit. Intelligi ex ea ipsius nouae definitiones, regulae et axiomata fati possunt, nec interpretatione opus habent. Superest igitur, vt ciuilem doctrinam Hobbessii paucis quoque delineemus.

*Philosophia
ciuilis Hob-
bessii.*

§. XXIII. I. Causa et finis cur homines libertatis et dominii per naturam amatores in statu ciuili viuere voluerint, fuit cura conseruationis suae, vitaeque commodioris, id est vt e conditione misera belli omnium contra omnes exirent^{a)}.

II. Exitum autem e conditione belli omnium contra omnes leges et pacta per se praestare non possunt, debet itaque accedere potentia cogens, quae est in ciuitate.

III. Paucorum hominum conspiratio inter se, securitatem praestare non potest, sed multitudinis.

IV. Multitudo multorum iudicii et arbitrii gubernata ob dissensum, securitatem illam non promittit.

V. Neque sufficit, vt gubernentur certo tantum tempore, hoste semper recurrente.

VI. Communem autem potentiam constituendi, quae homines securos praestare possit, vnica via haec est, vt potentiam et vim suam omnem in hominem, vel hominum coetum vnum vnusquisque transferat, vnde voluntates omnium ad vnica reducantur, et eius voluntati et iudicio voluntatem suam submittat.

VII. Haec multitudo illa vna persona est, quae ciuitas et respublica vocatur, et magnus ille Leuiathan, cui pacem et protectionem sub Deo immortali debemus omnem.

VIII. Ciuitas auctoritatem et tantarum virium vsum habet, vt terrere voluntates omnium ad pacem inter se et ad coniunctionem contra hostes conformare possit.

IX. Est

a) c. 16. p. 79.

u) c. 17. p. 83.

IX. Est itaque ciuitas persona vna, cuius actionum, homines magno numero, per pacta mutua vnus cuiusque cum vnoquoque fecerunt se auctores; eo fine, vt potentia omnium arbitrio suo ad pacem et communem defensionem vteretur.

X. Ciuitas oritur vel per institutionem vel per acquisitionem.

XI. Instituitur ciuitas, quando homines sponte sua conuenientes singuli cum singulis paciscuntur, vt vnique homini vel coetui pars maior suffragiis suis personam omnium gerendi ius contribuit, illi omnes obedirent ^a.

XII. Summa potestas propter malam reipublicae administrationem habenti tolli non potest.

XIII. Ab habente summam potestatem nemini conferentium fieri potest iniuria.

XIV. Non potest, qui summam habet potestatem a ciuibus occidi, aut quomodocumque iure puniri.

XV. Summae potestati adhaerent, quae ad conseruationem vel violationem pacis tendunt, decernere, et regulas praescribere; quibus, quid sit suum, vnusquisque sciat et fruatur sine molestia a conciuibus.

XVI. Sed et potestas iudicandi, iusque belli et pacis ineundae consilia-rios eligendi, honores definiendi huc pertinet: ea enim omnia ad conseruationem ciuitatis pertinent.

XVII. Monarchia ciuitati conuenientior est, quam aristocratia et democratia, vel genera ciuitatum mixta ^y.

XVIII. Ciuitas per acquisitionem est, vbi summa potestas acquisita est per vim, ita vt mortis vel vinculorum metu imperata facere vnus personae siue singuli siue pluralitate suffragiorum se obligauerint. Iura autem cum ciuitate per institutionem eadem sunt ^a.

XIX. Est etiam dominii acquisitio per generationem, quod paternum dicitur; itemque per victoriam, quod inferuos acquiritur.

XX. Summa potestas, siue ea in vno homine, siue in vno coetu collocata est, tanta est, quantam facere possunt homines, nempe indefinita, licet incommoda sequantur. Conditio hominum enim in hac vita sine incommodis nunquam erit.

XXI. Possunt simul consistere metus, libertas et necessitas, quae vocatur naturae et caussarum. Est autem liber, qui ex iis, quae viribus et arte propria facere potest, quin faciat, quicquid vult, non impeditur ^a.

XXII. Legibus autem circumscribitur in ciuitate libertas, nec ea ius vitae et necis impedit. Quod vbi in innocentem exercetur, agit quidem iniuriam et in Deum peccat imperans, non vero iniuste agit.

XXIII. Manet vero libertas circa res illas omnes, quarum ius per pactum transferri vel abiici non potest, vel de quibus leges silent pro summae potestatis arbitrio.

B b 3

XXIV. Obli-

x) c. 18. p. 86.

y) c. 19. p. 92.

z) c. 20. p. 98.

a) c. 21. p. 104.

XXIV. Obligatio quam ciues habent erga eum, qui summam habet potestatem, tandiu nec diutius permanere intelligitur, quam manet potentia ciues protegendi ^b.

XXV. Systema ciuitatis est numerus quicumque hominum in rem ipsorum communem congregantium: et vel systemata regularia sunt in quibus homo vel coetus vnus personam gerit omnium, vel irregularia. Illa vero vel absoluta sunt vel subordinata, tum politica corpora, tum priuata constituenta ^c.

XXVI. Minister publicus summae potestatis est, qui in rebus, quae ad ciuitatem pertinent, per auctoritatem summam habentis potestatem ciuitatis personam repraesentat.

XXVII. Lex ciuili vniciuique ciui est regula, qua ciuitas verbo vel scripto vel alio quocunque voluntatis signo idoneo ad distinctionem boni et mali vti imperat. Hac imperans non tenetur ^d.

XXVIII. Consuetudo longa vim obtinet legis, a voluntate eius, qui summam habet potestatem, silentio eius significata.

XXIX. Leges ciuiles illis solis leges sunt quibus fuere declaratae. Requiritur itaque promulgatio, leges autem naturae per dictamen rationis innotescunt.

XXX. Interpretatio legum naturae non a doctoribus et philosophis dependet, sed ab auctoritate ciuitatis. Non enim veritas sed auctoritas facit legem.

XXXI. Est itaque interpretatio legis naturalis recta sententia summae potestatis legem facto applicantis. Iudici autem incumbit, vt sententiam ferat ex sua ipsius conscientia et ratione naturali, peritiaque propria circa aequum et bonum.

XXXII. Crimina, quae sunt legis transgressiones oriuntur vel a vitio intellectus, quae est ignorantia, vel ab imperitia ratiocinandi, id est, errore, vel a vi passionis ^e.

XXXIII. Poena malum est, transgressori legis auctoritate publica inflictum, eo fine, vt terrore eius voluntates ciuium ad obedientiam conformentur ^f.

XXXIV. Lex publica vniciuique ciui pro conscientia habenda. Falsum itaque est; peccatum esse, quicquid faciat ciuis contra conscientiam.

XXXV. Summi imperantis officia dimetienda sunt ex fine, qui est salus populi ^g.

Potiora haec sunt, quibus ciuitatem instruendam esse monitis politicis credit Hobbefius: haec ad Christianam ciuitatem eo fine applicat, vt doctri-

b) Hac imprimis assertione suspectus factus esse videtur aulae, quod democraticorum partibus faueret. Eo enim tum redactus erat rex Angliae, vt ciues amplius protegere haud posset.

c) c. 22. p. 111.

d) c. 26. p. 129.

e) c. 27. p. 137.

f) c. 28. p. 146.

g) c. 30. p. 157.

doctrinam Christianam suis praeceptis non obstare demonstret, vnde machinas admouet omnes, vt in partes suas flectat diuina oracula. Quae eum ad philosophiam non pertineant, recte a nobis omittuntur, et sacrae legis interpretibus ac vindicibus examinanda relinquuntur. Adscribemus modo iudicium PUFENDORFII^b, vt cum delineatione iuris naturalis et ciuilibus Hobbesiani comparari queat. Is ita pronuntiat: *Id sane apparet, hoc praecipue agere Hobbesum, vt potestatem regiam aduersus turbulentos homines, qui tunc Angliam sub obtentu libertatis grauiter exercebant, assereret, simulque ius circa sacra summo imperio ciuili aduersus fanaticos vindicaret. Quod institutum vti in se quidem magnopere probandum est, modo isthoc ius legitimis terminis coërceatur: ita ferri plane non possunt hypotbeses ipsius ita crude assumtae, et quae eidem superstruuntur dogmata quaedam a sana ratione abeuntia, et non exiguam labem rebus humanis inferre idonea. Ne de iis memorem, in quibus circa religionem Christianam a vero sensu diuinarum literarum diuersus abit; quibus destruendis operam impendere aliorum est. Neque tamen quisquam rerum intelligens inficias iuerit, inter multa mala reperiri quoque plurima exquisita bona, et quantiuis pretii: et illa ipsa, quae ab eo falsa traduntur, ansam praebuerunt, scientiam moralem et ciuilem ad fastigium perducendi, sic vt de non paucis, quae ad perfectionem istius faciunt, vix cogitare alicui in mentem venisset, absque Hobbeso si fuisset. Et ex his quidem sobrie ac sine prauiudicio expensis iudicandum est, quem locum inter reformatores philosophiae et conditores eclecticae sapientiae Hobbesius obtineat?*

b) Erid. Scand. loc. cit.

CAPVT